

Norsk Arkivforum

24

Norsk Arkivforum

24

Arkivdanning og bevaring

Et samliv til besvær?

Arkivarforeningen

Oslo 2018

ISSN 0800-3106 (hft)

Norsk Arkivforum er en skriftserie
utgitt av Arkivarforeningen

Redaksjonskomité: Vilhelm Lange, Lars Christian Jenssen, Ingrid Nøstberg,
Torkel Thime

Trykk: Interface Media as

Forsiden: Torkel Thime

INNHOLD

REDAKSJONSKOMITEENS FORORD	7
VÅRSEMINARET 2017.....	9
ET VERK I VEKST OG FALL.....	11
<i>Av Lars Christian Jenssen</i>	
PRIMÆR OG SEKUNDÆR ARKIVBRUK.....	33
<i>Bør den siste legge premisser for den første?</i>	
<i>Av Torkel Thime</i>	
INGEN SKAPER ARKIV FORDI DE SKAL AVLEVERES	51
<i>Arkivskapers ståsted</i>	
<i>Av Hilde Lange</i>	
ARKIVETS INNPAKNINGSPAPIR.....	63
<i>Arkivbeskrivelsens form og funksjon og arkivaren som forfatter og forteller</i>	
<i>Av Ine Fintland</i>	
ARKIVSKILDRINGER OG TEGNESERIER	83
<i>En forklaring</i>	
<i>Av Arne Skivenes</i>	
FORFATTERE I NORSK ARKIVFORUM 24	92

REDAKSJONSKOMITEENS FORORD

Hva er arkivdepotinstitusjonenes fremste oppgave? Hvordan skal det finnes en balanse mellom det arbeidet som skjer i arkivdanning og i arkivdepot. Hvem skal gi premissene?

Til vårseminaret 2017 inviterte Arkivarforeningen til innlegg omkring disse spørsmålene under overskriften *Arkivdanning og bevaring – et samliv til besvær?* Seminaret ble holdt i Oslo 28.-29. mars, med bidrag fra til sammen seks innledere til hovedtemaet. Dessuten ga programmet plass til tre sidetemaer, altså innlegg som ikke direkte knyttet seg til seminarets hovedspørsmål.

Når Norsk Arkivforum går i trykken, har det som regel gått innpå ett år siden innleggene ble holdt, og det gjør det naturlig å la forfatterne få anledning til å omarbeide og oppdatere sine bidrag, hvis de ønsker det. Det kan også være andre årsaker til at redaksjonen ikke har greid å sanke inn alle innleggene i manuskripts form. I dette nummeret bringer vi bidragene fra Lars Christian Jenssen, Hilde Lange og Torkel Thime.

De tre frittstående innslagene som seminaret i 2017 ga rom for, var for det første et nytt foredrag av Arne Skivenes om arkiv i tegneserier, «Proof, power and prying». Den spesielle formen som disse innleggene har, gjør det ikke enkelt å levere noe manuskript til trykking, og Skivenes har i stedet gitt en sammenfatning av sine foredrag i denne sjangeren (som mange av oss gjennom flere år har gledet oss over)

under tittelen *Arkivskildringer og tegneserier. En forklaring*. Redaksjonen beklager at det ikke har vært mulig å trykke illustrasjonene i farger.

På seminarets andre dag redegjorde tidligere riksarkivar John Herstad for hvordan han hadde arbeidet med Riksarkivarembetets historie. Resultatet av dette arbeidet ble publisert i Norsk Arkivforum nr. 22, da tidsskriftet ble relansert i 2016, og Herstads innlegg trykkes ikke her.

Det siste innslaget på arkivseminaret i 2017 var Ine Fintlands presentasjon *Arkivaren som forfatter. Archival Descriptions through the Looking Glass: Paratexts in Wonderland*. For Norsk Arkivforum har hun gitt tittelen en litt annen ordlyd.

Vilhelm Lange, Lars Christian Jenssen, Ingrid Nøstberg, Torkel Thime

VÅRSEMINARET 2017
Arkivdanning og bevaring

Lars Christian Jensen

ET VERK I VEKST OG FALL

Forholdet mellom arkivbevaring og ansvaret for forvaltningens arkivdanning som arbeidsfelt i Arkivverket¹

Sammendrag:

Temaet på Arkivarforeningens vårseminar 2017 gjaldt forholdet mellom arkivdanning og arkivbevaring som ansvarsområder og arbeidsfelt i arkivinstitusjonene. Foranledningen for at temaet ble tatt opp, var inntrykket av at de to funksjonene, som begge har stått sentralt i det norske Arkivverket, griper forstyrrende inn i hverandre, og at balanseringen av de to blir skjev eller mislykket. Ansvar og oppgaver i tilknytning til arkivdanningen eller dokumentasjonsforvaltningen i statlig forvaltning blir så krevende at satsningen på depotsidens funksjoner blir skadelidende.

Artikkelen redegjør for de to arbeidsfeltene i lys av hva som tradisjonelt og historisk har vært arkivinstitusjonenes kjernefunksjoner, og for utviklingen mellom dem i det norske arkivverket. Den hevder at den betydelige styringsiveren over arkivdanningen i offentlig forvaltning fra arkivverkets side fra siste del av forrige århundre og inn i dette har truet balanseringen av de to arbeidsfeltene og

---

¹ Artikkelen er en oppdatert og noe endret versjon av foredrag i Arkivarforeningen 28. mars 2017, og den bygger også på arbeid til forelesning i Arkiv- og samlingsforvaltning, NTNU 26. januar 2018.

også lagt begrensninger på gjennomføringsevnen på dem begge. Det er tale om det som i internasjonal historieskrivning beskrives som *imperial overstretch*.

Arkiv er en bærebjelke i samfunnsminnet, grunnleggende for kunnskap om fortiden og for historieskrivningen. Arkiv er også et fundament for dokumentasjonen av enkeltmenneskers og gruppers rettigheter og for statlig forvaltning og private bedrifters og organisasjoners mulighet til å opprettholde en pålitelig hukommelse om sine handlinger. Arkivdokumenter blir skapt som ledd i organers og enkeltmenneskers virksomhet, og de bevares for å dokumentere denne virksomheten. Mens arkivdokumentene er i aktiv bruk, blir de normalt oppbevart i virksomhetene eller i det systemmiljø der de er skapt, for konsultasjon og referanse. Arkiver som er bevaringsverdige, skal, slik det norske arkivlandskapet er organisert, på et tidspunkt overføres til en arkivdepotinstitusjon, sammen med informasjon som gjør det mulig å bruke dem som pålitelige og autentiske kilder i fremtiden. Dette er noe av essensen i den såkalte livssyklusmodellen for arkiv.

Ordene *arkivdanning* og *arkivbevaring* viser til de to sidene i denne livssyklusmodellen. Den ble formulert av arkivarer i det amerikanske nasjonalarkivet i 1940, et drøyt år før USA ble trukket inn i annen verdenskrig, og tatt i bruk her etter krigen.² Den amerikanske arkivaren Theodore R. Schellenbergs klassiske definisjon av «archives» fra 1956 bygger på denne modellen.³

---

2 Philip Coolidge Brooks: The Selection of Records for Preservation, i *The American Archivist*, October 1940, Vol III No 4. Åsmund Svendsen: *Arkivet. En beretning om det norske Riksarkivet 1817-2017*, Oslo 2017, s. 148-149, 375.

3 Definisjonen er: «Those records of any public or private institution which are adjudged worthy of permanent preservation for reference and research purposes and which have been deposited or have been selected for deposit in an archival institution.» Theodore R. Schellenberg: *Modern Archives. Principles and techniques*, Chicago 1956, s. 16.

Livssyklusmodellen kom til å ligge til grunn for organisering og ansvarsdeling i arkivlandskapene i Norge og mange andre land i Vest-Europa og Nord-Amerika i siste halvdel av forrige århundre. De to sidene av livssyklusmodellen er i amerikansk-engelsk terminologi betegnet som *records* og *archives*, henholdsvis registrerte dokumenter og annen dokumentasjon i aktiv bruk eller fortsatt oppbevart av arkivskaper, og avsluttede og overførte/avleverte arkiver til arkivinstitusjonene. Forståelsen og bruken av record-begrepet varierer imidlertid.⁴

Av de mange perspektivene som kan anlegges på forholdet mellom arkivdanning og arkivbevaring med spørsmål om hvilken eller hvor stor innflytelse det første har over det andre, kan det være naturlig å bruke begreper og fortolkningsrammer fra hegemoni-teori. Ordet «hegemoni» betegner en rolle som innebærer førerskap eller en ledende stilling, og teorier om hegemoni rommer gjerne påstander om dominerende makters fall og nye makters oppkomst. Denne prosessen fremstilles som et resultat av den ulike fordelingen av utgifter mellom hegemoni-makten, som bærer mye av kostnadene, og de svakere statene.

Hegemoni-forhold viser normalt ikke bare til dominans, men også samtykke gjennom politisk og ideologisk ledelse. «Kulturelt hegemoni» kan med utgangspunkt i filosofen Antonio Gramscis tenkning forstås som tanken om at den som dominerer, kan manipulere systemet av verdier og normer i et samfunn slik at deres oppfatning automatisk blir til det gjengse verdensbildet.⁵

---

4 Jf. Geoffrey Yeo: «Records», s. 315-319, og Luciana Duranti: «Records Lifecycle», s. 342-346 i Luciana Duranti og Patricia C. Franks: *Encyclopedia of Archival Science*, London 2015.

5 Store Norske Leksikon: «Hegemoni».

Som andre perspektiver og modeller i samfunnsvitenskapene er hensikten med hegemoni-modellen å beskrive utvalgte sider og forhold i samfunn, politikk og historie. Selv om vi er vant til å se ordet brukt mest om internasjonale og mellomstatlige forhold, er det ikke noe i veien for også å anvende det i mer avgrensede sammenhenger om nasjonal politikk for å beskrive forhold mellom aktører og politikkkfelt. Et slikt felt er nettopp arkivpolitikken og vektingen av de to feltene arkivdanning og arkivbevaring.

Den vanskelige dobbeltrollen

Riksarkivet i Norge har gjennom hele sin nå drøyt 200-årige eksistens hatt som en hovedoppgave å oppbevare, sikre og tilgjengeliggjøre arkivmateriale fra den norske staten. Med bakgrunn i denne funksjonen har Riksarkivet i økende grad fått og søkt et ansvar som myndighetsorgan for arkivdanningen i offentlig forvaltning. Det har vært begrunnet i behovet for å sikre at arkivene som skapes, holder en kvalitet som gjør at de kan brukes og stoles på også når de er gått ut av aktiv bruk i forvaltningen og er overført til arkivdepot. Riksarkivet har dermed hatt ansvar på begge sider i arkivenes livssyklus – tilsynsansvar for arkivdanningen eller dokumentasjonsforvaltningen og ansvaret for forvaltning og oppbevaring av arkiv i eget depot/arkiv-institusjon. Gjennom utbygging av et omfattende lov- og regelverk har Riksarkivet som arkivmyndighet kunnet definere hvilken tilstand arkivene som skal overføres, faktisk skal komme til depotet i, hvilke kontekstuelle opplysninger som skal følge arkivene, og hvordan arkivene rent fysisk skal være organisert eller satt sammen, for derved igjen å muliggjøre bruk av arkivene senere i depot. Disse elementene – fysisk tilstand, orden og sammenheng, medfølgende dokumentasjon og informasjon – er alle grunnleggende for at vi skal kunne forstå noe som arkiv og for at vi skal kunne bruke arkivene til historierettet forskning eller rettighetsdokumentasjon.

At denne dobbeltrollen som myndighetsorgan for arkivdanningen i offentlig sektor og som langsiktig oppbevaringssted for arkiv ikke bare forstås som en god, praktisk og helhetlig løsning for samfunnets arkiver, men også som et problem, har sammenheng med den nær sagt umulige balanseringen av de to arbeidsfeltene og de praktiske mulighetene for å dekke over alle arbeidsoppgaver med kunnskap og innsikt. Oppfølgingen av ansvaret som arkivmyndighet er så krevende og forutsetter en årvåkenhet og tilstedeværelse som gjør at flere av de mer langsiktige ansvarsoppgaver som arkivdepotinstitusjon blir utsatt og kansellert, selv om funksjonene er organisert i forskjellige enheter innad i organisasjonen. Kvaliteten i tradisjonelle og grunnleggende arkivdepotfunksjoner som å lage gode, informative og dekkende arkivbeskrivelser, og ikke minst forskning i egen arkivbestand med arkivvitenskapelige og historiefaglige kunnskapsmål, samt nyere funksjoner som kom inn fra slutten av 1900-tallet, som formidling av arkiver, blir helt eller delvis forsømt.

I et langsiktig historisk perspektiv finnes det lite med presedens for at nasjonale arkivdepotinstitusjoner skal kunne eller er utrustet for å gripe inn i offentlig arkivdanning i ambisjonen om å styre kvalitet og delvis innhold i arkivene som avleveres. Dette er tvert imot et 1900-tallsfenomen og her igjen først og fremst fra siste halvdel av forrige århundre. Graden av nasjonal sentralstyring i arkivpolitikken har også variert mellom landene – selv om dette også må sies å være et av de mange kunnskapsfeltene innenfor arkivhistorien og arkivvitenskapen som ikke er godt nok belagt med forskning.

I motsetning til funksjonen som består i kontroll med forvaltningens arkivdanning, har funksjonen på den andre siden i livssyklusmodellen – *arkivbevaring* – alltid vært en hjørnestein i arkivinstitusjonenes virke og funksjon. Med «arkivbevaring» menes da for det første fysisk sikker langtid oppbevaring, og, for det andre, et system for ordning og

registrering eller katalogisering av arkivene for gjenfinning og bruk. Skillet mellom disse funksjonene er noenlunde samsvarende med Hilary Jenkinsons «physical and moral defence of archives» fra 1922⁶ og det som nå kalles fysisk og intellektuell kontroll.⁷ Et sentralt mål er sikringen av arkivenes integritet og autenticitet; at det ikke er blitt gjort inngrep i arkivene – i det minste ikke meningsendrende – og at arkivene er det de gir seg ut for å være, det vil si ikke falsknerier. Disse kravene kommer riktignok i nyanseringer og grader, bevarte arkiver er jo også normalt et produkt av en rad beslutninger fra opprettelsen og til permanent lagring digitalt eller ved magasinering i analogt depot, beslutninger som også kan true arkivenes meningsinnhold eller i hvert fall oppfatningen av denne.

Stikkord her er også «sikker» og «trygg» bevaring, normalt forstått som at bevaringen skal skje under offentlig myndighets jurisdiksjon. Romerrettens definisjon av arkiv formulert i keiser Justinians lov fra 529 e.Kr. er da også «*locus publicus in quo instruments deponuntur quatinus incorrupta maneant fidem faciant perpetua rei memoria sit*», her oversatt: «Det offentlige sted der dokumenter er oppbevart slik at de forblir uforsfalsket og gir troverdig bevis og fortsatt er minne om det de bevitner».⁸ Et videre krav er også det som ligger i «unbroken custody», at kjeden med bevaringsansvar for arkivene ikke brytes. Den norske anvendelsen av livssyklusmodellen for arkiv er prinsipielt uforenlig med dette siste kravet, selv om det også gjøres mange tillempninger i det praktiske arkivliv for at man skal nærme seg en slags «unbroken custody».

---

6 Hilary Jenkinson: *A Manual of Archive Administration including the problems of War Archives and Archives Making*, Oxford 1922, s. 44 ff. og 66 ff.

7 Jf. Ivar Fønnes: *Arkivhåndboken for offentlig forvaltning*, s. 428 f., Oslo 2009.

8 Sitert etter Luciana Duranti: «Archives as a place», s. 243 i *Archives and Manuscripts* 24, no 2 1996.

Det primære målet med bevaring av arkiv i arkivdepotinstitusjonene har vært og er at stat og folk skal beholde og kunne bruke arkivet som referanse, støtte og minne i forvaltningen av samfunnets, statsmakters eller arkiveiers og av folkets interesser. Arkivene bevarer informasjon og dokumentasjon om stat og folk – beslutninger, handlinger og transaksjoner og vurderinger og beslutningsgrunnlag. Viktig dokumentasjon har tradisjonelt vært knyttet til befolkningsstørrelse, eienomsfordeling og skattegrunnlag. Noen godt beskrevne eksempler i internasjonal arkivhistorisk sammenheng fra forskjellige tidsperioder er den engelske jordegodsbok fra 1086, *The Domesday book*, som Vilhelm Erobreren lot opptege, eller opprøret i Egypt ca. 2200 f.Kr. – da sinte folkegrupper raserte arkiver som symboler på forhatte eienomsrettigheter.⁹

Den andre hovedfunksjonen i arkivdepotinstitusjonen, arkivbevaringens «antitese», kassasjon, er kjent i nyere tid i hvert fall fra første halvdel av 1700-tallet gjennom en kongelig instruks fra 1731 i Kongedømmet Sardinia om å kassere «det unyttige». Det ble også drevet kassasjonsvirksomhet andre steder på samme tid og basert på skriftlige regler uten at det nødvendigvis var et system.¹⁰

Et av hovedformålene med arkivbevaringen – tilgjengeliggjøring for innsyn og kontroll – har som funksjon vært med i varierende grad og ut fra forskjellige grunner opp gjennom historien. Antikkens greske bystater i det femte og fjerde århundre f.Kr. hadde arkivdepoter, uavhengig av styringsform og eventuell alliansetilhørighet. Arkivene var her tilgjengelige som kilde for allmenn opplysning og også kontroll med det vi kan kalle «samfunnseliten». Arkivene var enten plassert

9 Ernst Posner: *Archives in the Ancient World*, Cambridge (Mass.) 1972, s. 85. Mange andre eksempler er kommet og kommer til i de snart femti årene som er gått siden denne boken ble publisert, men boken står seg fortsatt godt.

10 Michel Duchein: «The History of European Archives and the Development of the Archival Profession in Europe», i *American Archivist*, Vol. 55, Winter 1992, s. 17.

i bygninger som fungerte som arkivdepoter eller utstilt offentlig.¹¹ I Athen besto arkivene som ble oppbevart i Metroon, blant annet av lover og dekreter, arkivdokumenter som gjaldt utenrikssaker og utenlands forbindelser, økonomi, budsjett og finans og dokumenter fra rettssaker.¹²

En av de mer kjente omtalene av arkiv fra denne perioden stammer fra den greske folketaler og politiker Aiskhines i en rettssak han anla mot ateneren Ktesiphon og som pågikk i seks år fra 336 f.Kr. Aiskhines ønsket å ramme statsmannen og politikeren Demosthenes og forhindre at han fikk en hedersbevisning på grunn av sine bragder. Å vise Demosthenes en slik ære ville være i strid med den athenske forfatning og dessuten høyst ufortjent; Demosthenes var ingen god mann, mente Aiskhines. Det var nettopp arkivene som dokumenterte det:

A fine thing, my fellow Athenians, a fine thing is the preservation of public records. For records do not change, and they do not shift sides with traitors, but they grant to you, the people, the opportunity to know, whenever you want, which men, once bad, through some transformation now claim to be good.

Den franske revolusjon (1789-1799)

Et av de viktigste tidsskille i europeisk historie er den franske revolusjon. Arkivhistorisk har revolusjonen tradisjonelt, men ikke uten diskusjon, vært regnet som startpunktet for den moderne og skarpe todelingen av forståelsen av arkiv som kilde til historisk kunnskap på den ene side og som kilde for demokratisk innsyn og kontroll på den annen.

---

11 Adele C. Scafuro: «The Epigraphy of Government» i Hans Beck (ed.): *A companion to ancient Greek government*, Chichester 2013, s. 440 ff.

12 James P. Sickinger: *Public records and Archives in Classical Athens*, Chapel Hill/London 1999, s. 105 ff. Aeschines-sitat s. 1.

I 1789-1793 ble mange av *l'ancien régimes* arkiver rasert og ødelagt som symboler på regimets undertrykkelse og maktmisbruk. I raseringen av det gamle regimes arkiver lå imidlertid også ønsker om å etablere nye arkiver. Den nye franske nasjonalforsamlingen som ble etablert i juni 1789, opprettet et fransk nasjonalarkiv i 1790. I 1794 vedtok nasjonalforsamlingen et dekret om å innlemme de gjenværende arkivene etter *l'ancien régime* som historiske dokumenter, adskilt fra samtidig kildemateriale som materiale etter – og uttrykk for – utdaterte og dysfunksjonelle organer, ikke som inaktive arkiver etter fungerende organer. Disse arkivene fikk betydning bare som historiske arkiver, og deres autoritet som historiske dokumenter kom til å bli styrket av at de nettopp var blitt brakt under denne nye myndigheten. De historiske arkivene ble ivaretatt av en særskilt stab arkivarer med utdanning i fransk historie.¹³ Også andre steder i Europa ble nasjonale historiske arkiver etablert i de neste tiårene. I Norge ble som kjent Riksarkivet etablert i 1817.

Den norske sentraladministrative tidslinjen

Riksarkivet var fra etableringen organisert som et kontor i Finansdepartementet og fra 1846 i Kirke- og undervisningsdepartementet, riktignok med særskilt plassering på Akershus og med særskilt ansvar for å produsere egen årlig beretning om sitt ansvarsområde – arkivets tilstand. Rollen som kontorets leder de første tiårene ble betegnet som kontorsjef og bestyrer. Fra og med utnevnelsen av Wergeland til leder av Riksarkivet i 1840 og hans tre etterfølgere var stillingen formelt byråsjef.¹⁴

Riksarkivets arbeid i de første 60-70 årene etter opprettelsen var knyttet til de akutte behovene for aktiv arkivbevaring som var oppstått

13 Francis X. Blouin Jr. og William G. Rosenberg: *Processing the past. Contesting authority in history and the archives*, Oxford 2011, s. 21.

14 John Herstad: *Riksarkivarembetet gjennom 175 år. Menn, myndighet og myter 1840-2014*. *Norsk Arkivforum* 22 2016, s. 20 f.

etter den norske selvstendigjørelsen fra Danmark. Det gjaldt de fleste sider av det vi forstår med «bevaring» og det å etablere og opprettholde fysisk og intellektuell kontroll over materialet. Virkemiddelet for å begrense mengden var kassasjon. Som Ole Kolsrud og flere med ham har påpekt, ble det allerede fra regjeringens etablering av Riksarkivet tatt for gitt at kassasjon var arkivvesenets oppgave, og fokuset på plikten til å kassere vedvarte til 1890. Etter dette kom tyngdepunktet i sterkere grad til å bli dreid over til behovet for bevaring. I den første instruksen for Riksarkivaren fra 1904 bekreftes også det styrkede bevaringsfokuset. En kan, som forfatteren av Riksarkivets historie Åsmund Svendsen gjør, hevde at bevaringsperspektivet hele tiden hadde vært styrende – også for kassasjonspolitikken: Man kasserte jo for å få plass til det bevaringsverdige materialet.¹⁵ Men det er også forskjeller på de to settene med politikk, blant annet i hvor finsiktet man går til verks under et kassasjons- versus bevaringsregime, og hvor mye og hvilket materiale som blir bevart under de to tilnærmingene.

I 1875 ble Riksarkivet skilt ut fra departementet og gjort til en egen fagenhet, og Riksarkivaren fikk med det mer selvstendig embetsmannsmyndighet. Bakgrunnen lå både i den allmenne tendens (eller «bølge») i forvaltningspolitikken i 1870-årene til å utskille direktorater og andre fagenheter fra departementene, for å sikre større faglig uavhengighet, og i Stortingets ønske om å svekke eller begrense regjeringens innflytelse. Det skjedde også gjerne etter initiativ eller press fra aktuelle fagmiljøer. For Riksarkivets del hadde Universitetet fremmet forslag om slik endring ut fra et hensyn til historievitenskapen.¹⁶

---

15 Svendsen 2017, s. 170; Ole Kolsrud: *En arkivpenn som har satt spor*, Oslo 2011, s. 35 f.

16 Daniel Rugaas: «En ubegrenset Fremtid». Riksarkivarembetet 1874-1886. Masteroppgave i historie ved Universitetet i Oslo 2014, s. 26 ff. Tom Christensen m.fl.: *Forvaltning og politikk*, s. 31, Oslo 2016.

Utskillelsen fra Kirke- og undervisningsdepartementet og opprettelsen av riksarkivarembetsstillingen som et selvstendig embete betegnes som den viktigste formelle endring i riksarkivarembetets historie. Den representerte et avgjørende steg i institusjonaliseringen av embetet. Den tette forbindelse mellom historikere og arkivarer gjør at beslutningen også kan beskrives som en del av moderniseringen av historiefaget.¹⁷

Som et kontor under Finansdepartementet og deretter Kirke- og undervisningsdepartementet i de første seksti årene av sin eksistens, hadde ikke Riksarkivet noen selvstendig kassasjonsmyndighet, men måtte spørre om tillatelse for å få kassert arkivmateriale. Før riksarkivarembetet ble selvstendig i 1875, sendte riksarkivaren anmodninger om å få kassere via departementet Riksarkivet var underlagt, og kassasjonstillatelsen ble gitt til Riksarkivaren derfra. Etter 1875 sendte Riksarkivaren slike begjæringer direkte til arkivskaper. Som flere har påpekt, ble denne ordningen så endret med striden mellom Riksarkivaren og Toll- og revisjonsdepartementet om de plasskrevende tollregnskapene i 1885-86. Gjennom denne striden antok riksarkivaren en mer selvstendig stilling ved å gå imot fagstatsråden, kirke- og undervisningsministeren. Den nye ordningen som kom ut av striden, var at departementene og andre statlige virksomheter måtte spørre Riksarkivaren om tillatelse før de kasserte arkivmateriale, og kassasjonen skulle også gjennomføres før materialet ble avlevert til Riksarkivet.

På første del av 1900-tallet økte Riksarkivarens interesse for og opp-tatthet av arkivdanningen i norsk offentlig sektor. Det var imidlertid først etter annen verdenskrig og utover i 1950-årene at rammene for arkivdanningen i offentlig sektor mer systematisk ble standardisert.

---

17 Rugaas 2014 s. 94, Herstad 2016 s. 21, Svendsen 2017 s. 129.

«Arkivutvalget», som var i arbeid mellom 1958 og 1959, trakk opp retningslinjer for et faglig-administrativt instruksverk som ble utviklet i løpet av 1960-årene. Instruks for arkivavgrensning og kassasjon innebar en to-trinns kassasjonsprosess med bortsetting og fornyet vurdering etter fem år. I desember 1963 fikk Riksarkivaren utvidede fullmakter overfor arkivdanningen i staten. Han kunne etter dette inspisere arkiver i statlige organer som skulle avleveres til Arkivverket og gi bestemmelser for oppbevaring og ordning av disse arkivene. Et nytt tiltak i 1970 var utarbeiding av normalinstrukser for arkivmedarbeidere i statsforvaltningen og for arkivlederstillinger i staten, som vedlegg til et nytt reglement for organisasjon og saksbehandling i departementene. Instruksene etablerte en faglig standard for arkivarbeidet i staten. Statlige organer skulle ha sentraliserte arkiv og en arkivleder som var ansvarlig for utføring av alt arkivarbeidet. Ordning av saksdokumenter i sakarkiv skulle skje på grunnlag av arkivnøkkel. Arkivet skulle deles i aktivt arkiv og bortsetningsarkiv.

Et utredningsprosjekt som pågikk mellom 1977 og 1983 – «Statsforvaltningens arkiver» – hadde som hovedmål å gjennomgå arkivarbeidet og arkivrutinene i offentlig forvaltning og komme frem til en avklaring av ansvarsforholdene på myndighetssiden. I sin hovedrapport beskrev prosjektet «arkivproblemet i statsforvaltningen». Dokumentet hadde flere underrapporter, bl.a. om arkivtjenestens organisering og arkivenes plassering, arkivbegrensning, kassasjon, bortsetting og avlevering, krav til edb-basert journal.

Riksarkivarens økte engasjement i forvaltningens arkivdanning hadde også sammenheng med innføringen av forvaltningsloven fra 1967 og offentlighetsloven i 1971. Arkivene fikk med disse lovene nettopp styrket sin betydning for allmenhetens kontroll av forvaltningen. De offentlige arkivene skulle være tilgjengelig for alle. Det forutsatte at arkivene var ordnet og oppdaterte og at det fantes en generell inngang

til arkivdokumentene, nemlig journalen. Kontor-automatiseringen og innføringen av IT-løsninger i forvaltningen fra 1980-tallet bidro også til å gi Riksarkivaren betydelig økt innflytelse over arkivdanningen gjennom Noark-standardene. Men nå var det ikke selvsagt at det skulle være slik for all fremtid.

I 1987 ble et forslag til arkivlov fremlagt.¹⁸ Det la opp til å begrense og redefinere Arkivverkets oppgaver i retning av et overordnet kulturvernansvar for samfunnets arkiver, både offentlige og private. Arkivverket måtte prioritere arbeidet med å sikre og gjøre arkivmateriale tilgjengelig for forskning og kulturhistorisk dokumentasjon. Arbeidet for offentlig forvaltning for bedre arkivrutiner og arkivadministrasjon ville ikke lenger være en like sentral oppgave for Arkivverket som til da.

Dette opplegget ble grunnleggende endret av Riksarkivaren. Han ønsket fortsatt å ha et klart ansvar for arkivdanningen og ivareta arkivenes primære funksjon som dokumentasjon i og for forvaltningen. Strategien var nettopp å etablere et klart regelverk for arkivfunksjonen i offentlig organ med detaljerte regler for arkivorganisering, arkivsystem, arkivdanning og arkivbevaring.

Iverksettelsen av arkivloven med forskrift fra 1999 ble fulgt av en forventning om at regelverket sammen med videre oppfølgingstiltak og aktiv regelverksforvaltning skulle legge grunnlag for kvalitetsheving i arkivdanningen. *Arkivhåndboken for offentlig forvaltning* kom på denne tiden og må ses som et av de viktigste og mest grunnleggende oppfølgingstiltakene. Den forklarte og detaljerte regelverket. Det nye regelverket ble også fulgt opp gjennom besøk og arkivinspeksjoner, fra 2000 og til 2003 mellom 200 og 300 besøk og inspeksjoner i

18 NOU 1987:35 *Samtidens arkiver - fremtidens kildegrunnlag. Arkivverkets presserende Oppgaver*. Kultur- og vitenskapsdepartementet 1987.

offentlige organer. Som det også ble påpekt i Arkivverkets årsberetning fra 2008, medførte denne satsningen også ekstrabelastninger på Arkivverkets personellressurser.¹⁹

Linjer

Særlig fra siste del av 1950-årene vokste Riksarkivets engasjement i forvaltningens arkivdanning. Riksarkivaren tok og fikk en mer aktiv ansvarlighetsrolle. Slik tidligere riksarkivar John Herstad har beskrevet, ble riksarkivarens rolle «[...] omgjort fra å være et embete som primært skulle tjene forskning og folk flest, til å bli et embete som i like stor grad skulle aksle rollen som forvaltningens profesjonelle medspiller i arkivspørsmål. Det innebar tunge oppgaver innrettet mot arkivdanningen og forvaltningens arkivproblemer.»²⁰ Uttrykket «i like stor grad» kan antyde at de to hovedfunksjonene – tilsyn med og ivaretagelsen av arkivdanningen og arkivbevaring, inkludert hensynene til «forskning og folk flest» – ble vurdert å ligge i en balanse rundt 1960-årene etter at arbeidet tidligere i større grad hadde vært rettet mot tradisjonelle depotfunksjonene bevaring og kassasjon. Senere igjen var det særlig arbeidet mot arkivdanningen som kom til å bli styrket; forskyvningen av tyngdepunktet i riksarkivarens ansvarsområde i retning av forvaltningsmessige oppgaver «[...] var en trend som fortsatte under senere riksarkivarer».²¹ Når denne eskaleringen altså bare fortsatte i retning av arkivdanningen også i siste tredel av 1900-tallet, er det lett å se at funksjonene som arkivdepotinstitusjon etter hvert var nødt til å bli skadelidende.

Beskrivelsene av riksarkivarens engasjement i arkivdanningen – at målet var å sikre arkivene for forskningen og allmenheten – og at

---

19 Gudmund Valderhaug: *Fotnote eller tekst? Arkiv og arkivarar i det 21. århundret*, Oslo 2011, s. 119 f. Jf. Svendsen 2017 s. 369.

20 Herstad 2016, s. 86.

21 Op.cit. s. 88.

rasjonaliseringsgevinst som sådan ikke var et primært mål – er likevel trolig treffende. Det fremgår blant annet av at det arkivdanningsrettede arbeidet – som veiledning og inspeksjoner – hadde bevaringsformål og ikke effektiviseringshensyn i bunnen. Noark-standardene bygde også primært på behov for arkivbevaring. Nå var disse standardene også stort sett så komplekse, tungroddede og ressurskrevende at ingen med noen grad av rimelighet vil kunne mistenke dem og deres opphavspersoner for også å ha hatt «effektivisering av forvaltningen» som hovedmål.

En står da igjen med tre ulike hovedfunksjoner. Først den grunnleggende arkivbevaringen, med tilknyttede funksjoner som kassasjon, innsyn og tilgjengeliggjøring. Så arbeidet mot arkivdanningen eller dokumentasjonsforvaltningen for å sikre at arkivene som avleveres, holder en kvalitet som er tilfredsstillende i forhold til krav satt av arkivdepotinstitusjonen. Arbeidet kommer inn som prioritert oppgave fra 1950-1960, og får økende styrke og dominans mot slutten av århundret og videre inn i det neste. Siste steg, som vi har vært vitne til fra 2014, representerer en fortsettelse av effektiviseringselementet. Men effektiviseringsbehovet understrekes nå så sterkt at en kan oppleve at også hensynet til arkiv i det hele tatt tapes av syne. På den ene siden fremstår utviklingen dermed som en logisk konsekvens av eskaleringen i Riksarkivets fokus på forvaltningen fra slutten av 1900-tallet. På den annen side var det nå også kommet til et element av direkteinstruksjon fra departement og servilitet fra fagstyrets eller Riksarkivarens side. Elementet bidrar til å aktualisere spørsmål om Riksarkivarens rolle fra en litt annen vinkel – forvaltningens tjener eller den norske arkiv-arens vokter.

Nå skal det også sies at kritikk for forsømmelser og svak oppfølging av ansvarsområder også er rettet mot Riksarkivarens arbeid fra den andre siden – fra arkivdanningen eller dokumentasjonsforvaltningen.

Riksrevisjonen har også gjennom flere og forskjellige granskningsrapporter de siste årene pekt på svikt på alle de arkivområder som ligger innenfor Riksrevisjonens interesse.

I 2010 publiserte Riksrevisjonen en rapport om arbeidet med å sikre og tilgjengeliggjøre arkivene i kommunal sektor. Undersøkellesperioden strakk seg over ti år, og var blant annet motivert av at arkivloven hadde fått virkekraft fra 1999. Tilsynet viste at bare et fåtall elektroniske systemer i sektoren var lagd med sikte på at bevaringsverdig dokumentasjon faktisk ble bevart for fremtiden. Stillingen var særlig kritisk for de mange støttesystemene for saksbehandlingen på de forskjellige fagområdene i sektoren. Undersøkelsen avdekket også at Kulturdepartementets styring og oppfølging av sektoren var mangelfull.²²

Den samme tendensen fremkom i en rapport Riksrevisjonen presenterte i januar 2016 om digitaliseringen av kommunale tjenester. Riksrevisjonen fant da at kommunene var kommet kort i arbeidet, at arbeidet med digitaliseringen støtte på vesentlige hindringer, og at nasjonale felleskomponenter, som folkeregister og ID-port, ikke var lagt godt nok til rette. Funnene hadde også betydelig relevans for arkivsektoren blant annet gjennom avdekkingen av manglende bestiller- og digitaliseringskompetanse og av svikten i kommunikasjon mellom de store IT-systemene som skulle sikre det digitale borgerskapet, hvor jo arkiv også spiller en vesentlig rolle.²³

---

22 *Riksrevisjonens undersøkelse av arbeidet med å sikre og tilgjengeliggjøre arkivene i kommunal sektor*. Dokument 3:13 (2009-2010), levert til Stortinget 8.9.2010 <https://www.riksrevisjonen.no/rapporter/sider/arkiv.aspx>

23 *Riksrevisjonens undersøkelse av digitalisering av kommunale tjenester*. Dokument 3:6 (2015-2016), levert til Stortinget 12.1.2016. <https://www.riksrevisjonen.no/rapporter/Documents/2015-2016/DigitaliseringKommunaleTjenester.pdf>

I februar 2017 leverte Riksrevisjonen sin rapport om digitaliseringen av kulturarven. Rapporten viste at mye var ugjort eller ikke digitalisert. Arkivverket, het det, ville ikke oppnå sin ambisjon om 10 prosent digitalisering i overskuelig fremtid basert på den daværende fremdriften. Også håndteringen av digitalt skapte arkiver ble karakterisert som utilfredsstillende.²⁴

I mai 2017 presenterte Riksrevisjonen en rapport om arkiverings- og åpenhetspraksisen i statsforvaltningen. Også på dette feltet fant Riksrevisjonen at praksisen hadde «alvorlige mangler». Mange departementer og offentlige virksomheter hadde dårlig arkiveringspraksis og tilbød utilstrekkelige muligheter for tilgang. Mange departementer og statlige bedrifter arkiverte ikke eller registrerte ikke betydelige mengder dokumenter som måtte arkiveres. Resultatet av dette var at dokumentene ikke ble offentlig kjent og ikke var tilgjengelige for tilgang. I mange tilfeller var det også mangel på overholdelse av kravet om å registrere dokumenter på en kontinuerlig basis. Dokumenter ble også fritatt på forhånd oftere enn beregnet. Ett av fire dokumenter registrert i den offentlige e-postjournalen i 2015 ble unntatt på forhånd.²⁵

I lys av denne kritikken kan det altså se ut som om ingen av de to sidene – arkivbevaring og arkivdanning – har fått tilfredsstillende behandling av Arkivverket – i hvert fall ikke etter at riksarkivarene mistet balanseringen av områdene av syne mot slutten av forrige århundre.

---

24 *Riksrevisjonens undersøkelse av digitalisering av kulturarven*, Dokument 3:4 (2016-2017), levert til Stortinget <https://www.riksrevisjonen.no/rapporter/Documents/2016-2017/DigitaliseringKulturarv.pdf>

25 *Riksrevisjonens undersøkelse av arkivering og åpenhet i statlig forvaltning* Dokument 3:10 (2016-2017), levert til Stortinget 30. mai 2017. <https://www.riksrevisjonen.no/rapporter/Documents/2016-2017/ArkiveringStatligForvaltning.pdf>
<https://www.riksrevisjonen.no/en/ForMedia/PressReleases/Pages/ArchivingAndTransparency.aspx>

Arkivpolitikk

Argumentet om at lokaliseringen av ansvaret for de to arbeidsfeltene til en og samme etat skaper sårbarhet for at det ene av de to områdene blir prioritert på bekostning av det andre, og at sluttresultatet blir at ingen av dem blir godt ivaretatt, har altså vært aktuelt i flere tiår. Spørsmålet om forholdet mellom arkivdanning og arkivbevaring har imidlertid også bakgrunn i en mer generell diskusjon om arkiv-institusjonenes samfunnsrolle. Riktignok har denne diskusjonen i Norge hatt form og uttrykk i praktisk orienterte diskusjoner innad i institusjonene – og mellom Kulturdepartementet og institusjonsledelsene – om faktiske prioriteringer, valg av satsingsfelt og ressursdisposisjoner. Men temaet har også mer prinsipielle sider og videre implikasjoner. Det berører spørsmålet om arkivpolitikkenes innhold og vektingen av forskjellige og til dels motstridende elementer som kulturvern, kulturformidling og forskningspolitikk på den ene siden og forvaltningspolitikk på den annen.

Arkivpolitikken har også innslag fra andre politikkområder. I to stortingsmeldinger under Stoltenberg II-regjeringen, IKT-meldingen fra 2006 *Eit Informasjonssamfunn for alle* og *Digitaliseringsmeldingen* fra 2009, ble arkivene løftet frem som byggestener og allmenne kultur-goder i en digital allmenning. Arkivene skulle være et fritt tilgjengelig gode for alle innbyggerne, med demokratibyggning, kulturspredning og bedre nettbaserte muligheter for forskning som mål.²⁶ Som Riks-revisjonens rapporter i årene etter har vist, er Norge fortsatt et stykke unna disse målene.

I en overordnet forstand ser vi at også sammensetningen av det norske arkivlandskapet – med Riksarkivet i Oslo, åtte eldre og nyere statsarkiv

---

26 St.m. 17 (2006-2007) *Eit informasjonssamfunn for alle*, «IKT-meldingen», Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2006. s. 48 f. Jf. også «Digitaliseringsmeldingen», Kulturdepartementet 2009.

samt Samisk Arkiv jevnt fordelt over hele landet og Norsk Helsearkiv under bygging på Tynset – er uttrykk for en arkivpolitikk der også distrikts- og regionalpolitiske hensyn og mål om full og noenlunde jevnbyrdig landsdekning spiller en viktig rolle. Regionalpolitiske hensyn lå eksempelvis bak regjeringsbeslutningen om å opprette den første regionale statlige arkivdepotinstitusjon i Trondheim i 1850; arkivene fra statlige regionale og lokale organer skulle avleveres til sentralarkiver som lå utenfor hovedstaden.²⁷ Enheten mellom arkiv- og distriktspolitikk kom til syne på samme måte med Stoltenberg II-regjeringens beslutning i 2009 om å etablere Norsk Helsearkiv på Tynset, tettsted og kommune i Hedmark fylke sør for Sør-Trøndelag, og igjen i 2011 med Stoltenberg II-regjeringens vedtak om å etablere et sentraldepot for Arkivverket også på Tynset. Den symboltunge kunngjøringen av denne beslutningen skjedde med én Tynset-ordfører, én riksarkivar og hele tre statsråder til stede rundt et kakefat.²⁸

Med regjeringsskiftet i 2013 og den nye Solberg 1-regjeringens satsning på en styrket New Public Management-effektivisering av forvaltningen, kombinert med tilsetting av ny riksarkivar i 2014, inntrådte et markant skifte også i norsk arkivpolitikk. Endring ble nå et mål i seg selv: «fordi verden forandrer seg, må vi selv også forandre oss» ble et dogme, uten at retningen for og takten i endringene ble særlig diskutert. Slagord og målsettinger som kom til om at «Arkivverket skal effektivisere forvaltningen» var uttrykk for en svakt kunnskapsbasert integrering av arkivpolitikken i den nye effektiviseringsbølgen i offentlig forvaltning. Denne gjaldt ikke bare i Norge. Også Danmark ble preget av samme bølge, og det samme slagordet gikk også igjen her. Norsk arkivpolitikks distriktpolitiske element ble samtidig

27 Svendsen 2017, s. 104 f.

28 I rekkefølge: Bersvend Salbu, Ivar Fønnes og kunnskapsminister Kristin Halvorsen (SV), kommunal- og regionalminister Liv Signe Navarsete (Sp) og kulturminister Anniken Huitfeldt (Ap). Se eksempelvis <https://www.nrk.no/ho/tynset-far-45-nye-arbeidsplasser-1.7773435>, sist lest 22.2.2018.

kraftig nedtonet. Et av de sterkeste og tidligste signalene på skiftet var den betydelige reduksjon av ambisjonene for og beregnede utgifter til de nye arkivbyggene på Tynset.

For Arkivverkets egen del innledet regjeringens tilsetting av ny riksarkivar også en omfattende og nærmest à priori omorganisering med sentralisering av beslutningslinjer og et opplegg som ville medføre at statsarkivene fikk mindre innflytelse, eventuelt også skulle opphøre som selvstendige enheter. Det siste elementet ble i første omgang stanset av fagorganisasjonene og er også bragt inn for Stortinget ved flere anledninger, sist ved forrige stortingsperiodes avslutning i mai 2017. Stortingsvedtaket da, om at en fornyet og grundig gjennomgang av organiseringen av nasjonens arkiver skulle startes, ser ut til å ha blitt begravet i et allerede etablert og mer juridisk-teknokratisk orientert arkivlovutvalg og kommer her neppe til å få den type oppmerksomhet som stortingsflertallet i mai 2017 forutsatte.

Uttrykket «Imperial overstretch» ble brukt av Yale-historikeren Paul Kennedy i boken *The Rise and Fall of the Great Powers* fra 1989.²⁹ Et poeng er at makt og endringer i maktforhold ikke bare er et resultat av én faktor, som militærmakt, eller i vårt tilfelle kulturell-hegemoniell makt, men at det er mengden av faktorer samlet som legger grunnen for imperienes vekst og fall.

Hegemoni-perspektivet har i vår sammenheng både en ytre og indre side. Den ytre er imperiebyggingen eksternt, riksarkivarmyndighetens gradvis økte innflytelse og makt over forvaltningen i arkivspørsmål. Det indre gjelder maktbalansen internt i institusjonen mellom de enhetene som har ansvar for arkivdanningssiden og de som har ansvaret for bevaringssiden med tilknyttede funksjoner. I en viss grad kan

---

²⁹ Paul Kennedy: *The rise and fall of the great powers: economic change and military conflict from 1500 to 2000*, London 1989

Riksarkivarens innflytelse i norsk arkivpolitikk og i det norske arkivmiljø frem til årtusenskiftet forklares som et hegemoni i vekst. Kjernefunksjonen – arkivdanningen – vil tilsvarende ha fått en dominerende innflytelse knyttet til fokus og ressursprioriteringer internt i etaten. Nå er imperiebyggingens vesen og styrke også dens fremste svakhet: vekstambisjonene. Før eller senere begrenses ressursene, imperiet blir for stort, makt blir til avmakt. Riket går i oppløsning.

Vi skal være forsiktige med å trekke analogien for langt fra arkivverket og til en i utgangspunktet popularisert og ofte kritisert historiefortolkning. Men den stabiliserende kontrollen som riksarkivaren hadde over det norske arkivlandskapet i etterkrigstiden viser like fullt tegn på disintegrasjon, både eksternt og internt fra tiden etter årtusenskiftet og i hvert fall etter ca. 2010. Det er imidlertid for tidlig å si om dette er en treffende analogi, og hva konsekvensene eventuelt vil være for det som er et av Norges siste gjenværende «verk».

Torkel Thime

PRIMÆR OG SEKUNDÆR ARKIVBRUK – BØR DEN SISTE LEGGE PREMISSE FOR DEN FØRSTE?

«Det er blitt hevdet at dersom ikke depotinstitusjonene er aktivt med på å legge premissene for forvaltningens arkivdanning, blir det ingen arkiver å bevare. Dette synet preger dagens arkivmiljø og legger føringer for hvordan depotinstitusjonene gjør sine prioriteringer. Men må det nødvendigvis være slik? Noen vil til og med hevde at sammenblandingen av bevarings- og arkivdanningshensyn lett vil gå på bekostning av førstnevnte, og kanskje mer alvorlig, redusere arkivenes kildeverdi.»

Slik innleder Arkivarforeningen invitasjonen til vårseminaret 2017. Seminaret setter viktige spørsmål på dagsorden. Det er etter mitt syn også på høy tid. Dagens toneangivende strategi for bevaring av digitalt skapte arkiver har altfor lenge fått stå uimotsagt.

«Nasjonalt Fuktseminar arrangeres i Oslo 23. mars 2017 – I år setter vi skader forårsaket av tøft uteklima på dagsorden, sier Sverre Holøs fra SINTEF Byggforsk, som sitter i programkomitéen.

– Erfaring viser at det stadig vekk dukker opp konstruksjoner og løsninger som verken tåler gårdsdagens eller dagens klima, og da er det liten grunn til å tro at disse vil stå seg mot det vi går i møte, sier Holøs.

– *En rekke nye norske bygninger tåler rett og slett ikke å stå ute, sier Jenssen fra rådgivingselskapet Mycoteam.*

– *Det er utfordrende nok å bevare eldre verneverdige bygninger. Klimaendringer og moderne konstruksjoner som ikke holder mål vil gjøre framtidens bygningsvern enda mer utfordrende. Bygningsvernet ville vært mye enklere og rimeligere dersom utbyggere valgte materialer og konstruksjoner som tok hensyn til bevaringsaspektet. Vi ønsker derfor å innta en ledende rolle i utformingen av nye byggetekniske forskrifter. Vi vil herunder også bidra til å forbedre og effektivisere selve byggeprosessene, sier riksantikvar Jørn Holme.»*

«Fake news» er blitt et begrep i kjølvannet av det amerikanske presidentvalget. Her finnes også slike. Hva virker mest usannsynlig: at det avholdes nasjonalt fuktseminar eller at riksantikvaren ønsker å gå Direktoratet for byggkvalitet (DIBK) i næringsen?

Riksarkivarens strategi

Dette er i alle fall ikke «fake news»: Riksarkivaren vil ikke bare bevare og tilgjengeliggjøre arkiver, slik Riksantikvarens ansvar og visjon er å bevare og tilgjengeliggjøre kulturarven.¹ Hun vil også

- bidra til effektivisering av forvaltningen
- bidra til å utvikle gode retningslinjer som innfrir forventningene fra forvaltningen
- gi tilsyn, råd og veiledning tilpasset moderne arkivdanning
- utvikle eArkiv som nasjonal standard for dokumentasjonsforvaltning, overføring, bevaring og tilgjengeliggjøring av digitalt arkivmateriale

---

1 Riksarkivarens strategidokumenter og fremtidsbilder for Arkivverket 2020, publisert på Arkivverkets intranettsider i 2015 og 2016.

Arkivverket skal modernisere dokumentasjonsforvaltningen som en del av digitaliseringen av Norge. Arkivverket skal være en relevant samarbeidspartner for forvaltningen og gjøre arbeidet dens enklere gjennom å sikre gode rammebetingelser for dokumentfangst og dokumentasjonsforvaltning, herunder

- utvikle og tilpasse relevante lover og forskrifter
- utarbeide egnede standarder
- bidra til at arkivskaper har gode verktøy
- veilede og gi råd i arkivdanning

Direktoratet for forvaltning og IKT (DIFI) har i oppdrag å utvikle og fornye offentlig sektor. Direktoratet skal bidra til en effektiv forvaltning. Går Riksarkivaren egentlig inn for å overta DIFI's rolle på dette feltet?

Riksantikvaren har så vidt meg bekjent ikke forsøkt å overta DIBK. Hvorvidt Riksantikvaren kunne ønske å styre norsk byggeteknikk er også tvilsomt. Jeg har i alle fall ikke funnet noe som indikerer en slik målsetting, ikke en gang for å forbedre bygningsvernet. Kanskje ser Riksantikvaren at det ville ligge utenfor kulturminnelovens mandat? Eller at det å sitte i førersetet for byggeteknikk ville kreve kompetanse og ressurser langt utover det Riksantikvaren disponerer? At Riksantikvaren i så fall kunne bli en hemsko for utviklingen av bedre byggekvalitet? Eller at bygninger primært bør reflektere byggherrens behov? Eller rett og slett at det å skape og det å bevare er grunnleggende forskjellig, og verken kan eller bør blandes sammen?

Riksarkivarens argument for å involvere seg tungt i det vi kaller for arkivdanning eller dokumentasjonsforvaltning kan ved første øyekast virke tilforlatelig. Gode funksjoner for dokumentfangst og arkivdanning er først og fremst nødvendig for arkivskapernes egne behov.

Men det vil også tjene ettertidens bruk av materialet. Derfor ønsker Riksarkivaren å gå mer offensivt ut på dette området.² Riksarkivarens argumenter er forståelige (som fake-opplysningen om Riksantikvaren også i og for seg kunne være), men er de gyldige? Og, vel så viktig, bringer de oss nærmere en oppfyllelse av arkivlovens formålsparagraf: bevare og tilgjengeliggjøre for ettertiden?

Stortingsmeldingen om arkiv (nr. 7, 2012-2013) understreker også at gode funksjoner for dokumentfangst og arkivdanning tjener arkivskapernes og ettertidens bruk av materialet. Men det er en viktig forskjell mellom Riksarkivarens nye strategiske tenkning og den vi finner i Stortingsmeldingen. Stortingsmeldingen sier ikke at det er Riksarkivarens *primære* mål eller oppgave å ivareta arkivskapernes behov, slik Riksarkivaren hevder.

Arkivdanning, en del av arkivvernet?

Arkivdanning har lenge vært et anliggende for bevaringsinstitusjonene. I 1935 uttalte riksarkivar Asgaut Steinnes i Det Nordiske Administrative Forbund i Stockholm at man ikke bare måtte se på kassasjonsproblematikken knyttet til arkivene som hadde hopet seg opp i forvaltningen, men også på framtidens dokumenter.³ Arkivdanningen var ikke Riksarkivaren uvedkommende. Men Steinnes sitt motiv var, som Herstad uttrykker det, ikke å rasjonalisere eller effektivisere forvaltningen, men å gjøre bevaringsoppgavene lettere for Riksarkivaren.⁴ Avleveringsetterlepet og dokumentmassen i forvaltningen var blitt uhåndterlig. Behovet for endringer var åpenbart. I første omgang bestemte man seg for å utrede saken. Da Arkivutvalget av 1958 ble oppnevnt, var

---

2 Samdok – om delprosjekt arkiv i eforvaltning, 11.8.2015 (<https://samdok.com/samdok-i-kontekst/arkivdanning/>)

3 John Herstad: Riksarkivarembetet gjennom 175 år, Norsk Arkivforum 22, Oslo 2016, s. 77

4 Samme sted, s. 78

både Riksarkivaren og Rasjonaliseringsdirektoratet (R-direktoratet) representert, sistnevnte med utvalgsleder. Innstillingen forelå i 1959. Utvalgsrapporten og det videre arbeidet forskjøv Riksarkivarens ansvarsområde i retning av arkivdanning og forvaltningsmessige oppgaver, dels gjennom pålagte oppgaver og dels ved egne initiativ (Instruks for arkivarbeidet i statsforvaltningen 1971, inspeksjonsavdeling 1972, tilsyn med fylkeskommunene 1977). I prosjektet «P-254 Statsforvaltningens arkiver» var man inne på tanken om at Riksarkivarens oppgaver for statsforvaltningen burde avgrenses til bevaring av arkivmateriale av historisk verdi. Arbeidet ble avsluttet i 1983. Men konklusjonen ble likevel at Riksarkivaren beholdt sine fullmakter og myndighet over arkivdanning i offentlig forvaltning. Samarbeidet mellom R-direktoratet og Riksarkivaren fortsatte, særlig på det nye edb-området. I 1984 ble Noark (standarden for elektronisk arkivdanning i forvaltningen) lansert. I forståelse med Statskonsult (tidl. R-direktoratet) ledet Riksarkivaren arbeidet med elektronisk arkivdanning.

De første Noark-versjonene representerte nettopp et forsøk på å forme rammene omkring arkivdanningen, langt ut over det som strengt tatt var nødvendig for å forenkle arbeidet med avleveringsuttrekk. Tidligere riksarkivar Herstad karakteriserer Noark-satsingen som en gedigen suksess. Men hva har man oppnådd? Kanskje er arkivdanningen noe forbedret. Men er bevaring av digitalt skapte arkiver blitt enklere og rimeligere? Flere i forvaltningsapparatet har opplevd standarden mer som en hemsko enn en hjelp. Den teknologiske utviklingen og forvaltningens struktur og arbeidsmetoder endrer seg raskt og gjør det vanskelig for Riksarkivaren å henge med. Marianne Høiklev Tengs, styreleder i Norsk Arkivråd, påpeker i *digi.no* at Noark taper «kampen om arkivering» fordi man ikke klarer å følge opp den komplekse utviklingen innenfor arkivdanning.⁵

5 *Digi.no* 16.8.2017 (<https://www.digi.no/artikler/kronikk-noark-har-blitt-en-hvilepute-for-leverandorene/403686>)

I dag er fasiten et etterslep på flere tusen Noark-systemer som det etter dagens metodikk vil koste til sammen 3,6 milliarder kroner å ta imot til depot (1,6 på statlig sektor - eksklusiv fagsystemer og 2 milliarder i kommunene).⁶ Hvert Noark-uttrekk koster i snitt 200.000 kroner. Det kan stilles spørsmål ved realismen i Riksarkivarens strategiske valg.

Noark5 representerer på mange måter en erkjennelse av at tidligere versjoner var for omfattende og ambisiøse.⁷ Likevel skal Riksarkivaren satse enda sterkere på arkivdanning og dokumentfangst. Hva vil vi oppnå? Hva vil det koste og hva går det på bekostning av?

Proveniensprinsippet fastslår at arkiv er et naturlig resultat av det administrative arbeidet i en virksomhet, et bevis på de handlinger og transaksjoner som virksomheten utfører. Arkivet skal ikke endres etter at arkivdanningen er avsluttet. Det vil svekke dokumentenes autenticitet og integritet.⁸ Disse synspunktene er fortsatt grunnleggende for moderne arkivteori og metode, selv om de må tilpasses og justeres i møtet med nye realiteter.

Proveniensprinsippetets fedre og fremste forsvare, hollenderne Muller, Feith og Fruin og den britiske arkivteoretikeren Hilary Jenkinson har ikke sagt noe eksplisitt om hvorvidt en depotinstitusjon burde involvere seg i arkivdanningsspørsmål eller ikke. Det avgjørende var at arkivene ikke ble endret i ettertid. Men deres understreking av at arkivene utelukkende skulle gjenspeile de administrative behov hos

---

6 Lillevik og Nordfjord (Sopra SteriaGroup) i samarbeid med Riksarkivet: «Etablering av en datadrevet infrastruktur for løpende overføring av elektroniske arkiv til eArkiv og digitalt depot. En samfunnsøkonomisk analyse», Oslo 2015

7 Trond Sirevåg: «Status for arbeidet med å bevare digitale arkiver». I Dokumentasjonsforvaltning i det 21. århundre, Fagbokforlaget, Bergen 2014.

8 Terry Cook: «What is Past is Prologue: A History of Archival Ideas Since 1898, and the Future Paradigm Shift», i *Archivaria* 43 (Spring 1997), s. 23-24.

en arkivskaper, er implisitt også en advarsel mot å la depotarkivarer spille en rolle på dette feltet.

Amerikaneren Theodore Schellenberg formulerte skillet mellom arkivenes primærverdi og sekundærverdi. Primærverdien var relatert til arkivskaperens løpende operasjonelle behov. Sekundærverdien reflekterte arkivenes informasjons- og bevisverdi for andre brukere. Dokumentforvaltere, eller records managers, hadde ansvar for å ivareta virksomhetens driftsmessige eller operasjonelle behov, det vil si de behovene arkivene var skapt for å ivareta. Arkivarene og depotinstitusjonene skulle vurdere og ivareta arkivenes sekundære verdi, den verdi materialet hadde utover sitt opprinnelige formål. For å ivareta denne sekundære verdi, var det arkivarenes plikt å bevaringsvurdere arkivene allerede i en tidlig fase.

Senere har framtreddende arkivteoretikere som Bearman, McKemish og Upward kritisert denne distinksjonen. De mener at både arkivarer og dokumentforvaltere har et felles ansvar for å bevare dokumentenes essensielle egenskaper som «integrity, completeness, accuracy and reliability», slik at de kan tjene som bevis på handlinger både for arkivskaperne og forskerne, gjennom dokumentenes totale livsløp. Ifølge disse har da arkivarer og dokumentforvaltere en felles interesse og et felles ansvar.⁹ Dette synspunktet har særlig hatt gjennomslagskraft på det digitale feltet, der det påpekes at digitalt skapte arkiv «... especially require "up front" intervention by archivists if records are to be preserved as archival evidence».¹⁰

Disse synspunktene har fått et stort gjennomslag innenfor moderne arkivteori og praksis også her i landet. Martin Bould er en av flere norske røster som hevder at arkivlovens formål bare kan ivaretas når

9 Samme sted, s. 39-40.

10 Samme sted, s. 28.

arkivdanningen er forsvarlig. Noe som innebærer at Riksarkivaren stiller krav til arkivdanningen: rutiner, løsninger, fremgangsmåter og metoder.¹¹

Terry Cook beskriver paradigmeskiftet slik: «Archivists have now dramatically shifted their focus. Today, they try instead to ensure that records are initially created according to acceptable standards for evidence and, going further, to ensure that all important acts and ideas are adequately documented by such reliable evidence. In a world of rapidly changing and very complex organizations that create voluminous and decentralized records, in a world of electronic records with their transient and virtual documents, their relational and multi-purpose databases, and their cross-institutional communication networks, no reliable record will even survive to be available to the archivist to preserve in the traditional way unless the archivist intervenes in the active life of the record, sometimes before it is even created.»¹²

Norske erfaringer

Noark-standarden var nettopp et forsøk på å påvirke arkivdanningen på systemnivå - før arkivene ble skapt. Den skulle standardisere norsk arkivdanning og forenkle arbeidet med avleveringsuttrekk for langtidsbevaring. Noark-satsingen handlet i all hovedsak om sakarkiv-systemer, ikke fagsystemene. For å sitere Trond Sirevåg: Noark håndterte bevaring i dybden, men ikke i bredden. Noark-satsingen har ifølge Sirevåg heller ikke gitt de bevaringsgevinster man håpet på. Det standardiserte avleveringsformatet i Noark fungerer ikke i praksis. For privatarkiv erkjenner han at situasjonen er kritisk.¹³

---

11 Martin Bould: Hvorfor arkivloven ikke ivaretar arkivdanningen i statsforvaltningen (2010)

12 Terry Cook, s. 44-45.

13 Trond Sirevåg, s. 174 og 178.

Sirevåg, som gjennom en generasjon har vært blant våre fremste eksperter og strateger innenfor bevaring av digitalt skapte arkiver, utdyper sin selvransaking omkring den metodikk og praksis han selv har vært med på å utforme. Han stiller følgende spørsmål: «Er metodegrunnlaget for eksklusivt - for ambisiøst og ekspertavhengig? Kan metodikken utbygges og differensieres slik at den blir bedre egnet til å håndtere volumet og variasjonsbredden i dagens arkivdanning? Er det mulig å operere med en mer fasettert metodikk som kan tilpasses alternative forutsetninger og alternative ambisjonsnivåer for bevaring? Går det i så fall noen tydelig grense for hvor enkle metoder vi kan operere med i bevaringsarbeidet? Hva er arkivinformasjonen i ulike elektroniske systemer?» Sirevåg påpeker at vår «migreringsstrategi» for bevaring har «vært innrettet mot å *gjenskape* en teknisk systemstruktur» på grunnlag av dokumentasjon om opprinnelig teknisk struktur hos arkivskaperen. «Det rådende metodegrunnlaget dreier seg om systembevaring nettopp i den forstand at det blir bevart nødvendig systemfunksjonalitet for å kjøre systemer på ny.» Dette til forskjell fra papirarkiver der man aldri har vært opptatt av å bevare «hyller, skap og fysiske innretninger som opprinnelig ble brukt til å betjene dem.» Sirevåg konkluderer med at omfattende databaser med tusenvis av tabeller, komplekse nettverksstrukturer og bruk av portaler «formelig roper etter enklere og mer robuste bevaringsmetoder». ¹⁴

Svaret er ifølge Sirevåg ikke primært tung involvering i arkivdanningen for å skreddersy systemene, men forenkling og variasjon. Dette er et synspunkt jeg deler og som stemmer godt med mine erfaringer.

Noark5 forenkler systembevaringen og bevaringsarbeidet. Ikke minst distanserer Noark5 seg fra arkivdannings- eller saksbehandlings-elementet som er så sterkt representert i tidligere Noark-versjoner.

---

14 Samme sted, s. 182.

Men ofte kreves det enda enklere løsninger. Sirevåg bruker et IT-system som benyttes av Fjellinjen bomringsystem i Oslo som eksempel. Systemet består av et stort antall tabeller som kommuniserer med andre systemer. Dersom man velger logg for passerte biler som bevaringsobjekt, som er en forhåndsdefinert rapport eller spørring, trenger man ikke foreta et tradisjonelt tabelluttrekk. En slik rapport finnes i vedlegg til Fjellinjens fakturaer til bileiere. Her gjengis alle transaksjoner og annen vital informasjon i systemet.¹⁵ Et slik uttrekk er både svært billig, gjennomprøvd og robust. Det lar seg også enkelt tilgjengeliggjøre for bruk.

Report-avstemming-oep.pdf - Adobe Reader

1 / 562 93,8%

Verktøy Fyll ut og signer Kommenter

Avstemmingsrapport OEP

Seleksjon: Journaldato: 1.1.2017 - 15.02.2017, Adm.enhet: BRUK2, Dokumenttype: I,U,N,X, Statue: J,A,S
 Rapport generert: 21.03.2017

Innhold:
 Klage over avslag på søknad om innsyn i RAFA-2197, Deutscher Oberbefehlshaber Norwegen DOBN

Sakstittel:
 Klage - avslag på innsyn - RAFA-2197 Deutscher Oberbefehlshaber Norwegen DOBN

DokType	Sak/dok nr:	Løpenr.:	Journaldato:	Dok.dato:	Saksansvarlig: (enhet/initialer):
U	2016/25091-3	70775/2016	19.01.2017	18.01.2017	BRUK2/OLAHAG

Tilg.kode: Hjemmel: **Klassering:** 041.16

Avs./mottaker: Navn: **Saksbeh.(enhet/initialer):** **Avskr. dato:** **Avskr.måte:** **Avskriv Inr.:**
 Mottaker Kulturdepartementet
 Avsender Journalførende enhet for Arkiverket BRUK2/OLAHAG

Innhold:
 Berostillelse - Andreas Christian Østensen Hjertvik mfl - generell informasjon

Sakstittel:
 Slekt - Molde

DokType	Sak/dok nr:	Løpenr.:	Journaldato:	Dok.dato:	Saksansvarlig: (enhet/initialer):
U	2016/26463-2	71185/2016	02.01.2017	30.11.2016	BRUK2/SOLHOM

Tilg.kode: Hjemmel: **Klassering:** 544.2

Avs./mottaker: Navn: **Saksbeh.(enhet/initialer):** **Avskr. dato:** **Avskr.måte:** **Avskriv Inr.:**
 Mottaker Gøran Hoksnes
 Avsender Journalførende enhet for Arkiverket BRUK2/SOLHOM

Det er nettopp slike alternative modeller som kan gjøre oss i stand til å bevare digitalt skapt arkivmateriale også i bredden. Det være seg forhåndsdefinerte rapporter for databaser, som er gjennomtestet i bruk, eller dokumentsystemer basert på arkivskapers mappestruktur. For igjen å bruke Sirevågs ord, må arkivuttrekk «i størst mulig grad være forhåndsdefinerte og kunne utføres som ved å trekke ut en skuff.»¹⁶ Slike forhåndsdefinerte spørringer og rapporter vil ofte være på plass i utgangspunktet, fordi også arkivskaper har hatt behov for dem. Det gjelder Fjellinjens fakturareport, og det gjelder også mange andre systemer. Her kan man for eksempel peke på avstemmingsrapport elektronisk postjournal (OEP), eller dagens journal. Dette er en enkel rapport som finnes i systemet. Mye relevant info finnes allerede her. Kan man i tillegg knytte saks- og dokumentnummer til filnavn, vil også de elektroniske dokumentene lett kunne gjenfinnes.

Praktiske erfaringer

Jeg har arbeidet som arkivar siden 1983. Jeg har utført tilsyn, veiledet i arkivdanning, tatt imot både papirarkiver og digitalt skapte arkiver. Jeg har veiledet publikum i bruk av avleverte arkiver, gitt opplysninger fra nye og gamle arkiver – papirbaserte og digitale. Stemmer Terry Cooks påstand om at tidligintervensjon i arkivdanningen er en forutsetning for bevaring? Eller er det mulig å bevare pålitelige opplysninger fra digitalt skapte arkiver uten å ha kontroll over den første del av livsløpet – arkivdanningen?

Det første digitalt skapte arkivet jeg tok imot var en database over utenlandske arbeidstakers skatteinnbetalinger 1984-2004. Den var skapt av Sentralskattekontoret for utenlandssaker. Ingen fra Arkivverket hadde vært involvert da systemet ble planlagt eller skapt. Kunne dataene bevares – og var de fortsatt brukbare?

---

16 Samme sted.

Jeg forholdt meg til avleveringsreglene som gjaldt i 2004 – og som for så vidt fortsatt er gjeldende. Hver tabell i systemet ble lagret som flate filer med felt og postskiller, alt forklart i medfølgende dokumentasjon. Relasjonene mellom tabellene ble også beskrevet. Generelle opplysninger om systemet ble også notert i egen «ren tekst» fil. Dessuten ble det levert en innholdsliste over samtlige tabeller og hva de inneholdt. Alle filene ble pent plassert i en mappestruktur i henhold til avleveringsreglene.

Øverste mappe inneholdt en informasjonsfil (info.txt) i ren tekst med informasjon om avleveringen (som arkivbeskrivelse i Asta). Under mappen arkiv1 er plassert alle datafilene (selve datainnholdet), en kortfattet fortegnelse over innholdet i datafilene (innhold.txt) og en teknisk beskrivelse (metadata.xml). Den første av disse gir en kort og grei oversikt over hva slags informasjon hver tabell inneholder. Den andre inneholder opplysninger om tabellens felt- og poststruktur, relasjon til de øvrige tabellene, kodeforklaringer med videre. I mappen sysdok finnes tekstfil som inneholder en administrasjonshistorisk beskrivelse, samt ulike typer systemdokumenter. For å forenkle vedlikeholdsarbeidet er dette lagt opp etter en bestemt mal, men innholdet er på mange måter klassisk arkivbeskrivelse og arkivordning.

Ingen arkivarer hadde noen innflytelse på systemet, verken i konstruksjons- eller driftsfasen. Men jeg hadde ingen problemer med verken å lese eller forstå uttrekksinnholdet. Jeg har også funnet fram skatteopplysninger til parter som har ønsket det, uten at noen har stilt spørsmål ved troverdigheten av innholdet. Selv må jeg bare fastslå at innholdet i det digitalt skapte materialet både er lettere å forstå og mer troverdig enn de papirbaserte skattelister vi ofte har gitt opplysninger fra (med overstryking, senere tilføyelser osv).

Privatarkiv

Offentlige arkiv er en sak. Der har Riksarkivaren hjemmel til å påvirke. Noe ganske annet er private arkiv. Her har Riksarkivaren ingen hjemmel for å påby arkivdanningsløsninger. Arkivdanningsbehovene varierer enormt fra et musikkorps til et globalt konsern med flere tusen ansatte. Mange bedrifter inngår i internasjonale konsern der arkivdanningsløsningene bestemmes utenfor landets grenser. Behovene varierer også sterkt fra forvaltning til forretning. Og behovene endrer seg fort. Å se for seg at vårt beskjedne arkivmiljø skal spille en førende rolle i arkivdanningen innenfor privat sektor er i beste fall naivt. Det er vanskelig nok å få til avtaler om levering og deponering av til dels svært sensitivt materiale, særlig når dette er digitalt. Det er i alle fall min erfaring.

Forenkling og variasjon er løsningen. Det viktig å stille med et åpent sinn, være fleksibel og kreativ. Alt for å få til enkle, rimelige og forsvarlige leveringer som tilfredsstillende faglige krav, og som arkivskaper er villig til å gjennomføre og helst også finansiere. Uttrekkene må være enkle å gjennomføre.

For databaser kan man gjerne ta utgangspunkt i innebygde rapporter og spørringer, og enkelt produsere slike i relevant format (gjærne pdf eller Excel), ved å trekke ut en skuff – for å sitere Sirevåg igjen. Excel egner seg utmerket, fordi det er lett å konvertere til ren tekst (kommaseparert) eller xml. Pdf/A er allerede godkjent som arkivformat. På denne måten kan man sikre seg et uttrekk som er enkelt og svært rimelig å foreta, lett å lagre og lett å tilgjengeliggjøre.

Mange bedrifter og organisasjoner benytter et mappesystem når de lagrer digitale dokumenter eller filer. Filene er plassert i en mappestruktur, gjerne med meningsbærende mappenavn. Ulike filtyper og

formater kan forekomme om hverandre. Men det finnes mange gode og rimelige konverteringsprogram som både beholder opprinnelig mappestruktur og filnavn, samt konverterer effektivt til arkivformater. Da er det i grunnen bare å be om en kopi av mappene på en ekstern disk, for deretter å la et egnet konverteringsprogram omforme proprietære formater til godkjente arkivformater. Det har jeg gjort både for organisasjoner og bedrifter.

ExxonMobil (ESSO), et av verdens største oljeselskap, er operatør for olje- og gassfeltene Balder, Jotun, Ringhorn og Sigyn på norsk sokkel. Selskapet står for nær 6 prosent av norsk petroleumsproduksjon. ExxonMobil Norge har avlevert store deler av sitt digitalt skapte arkiv til Norsk olje- og gassarkiv. Materialet er på ca. 0,5 TB og dekker perioden 1990-2016. Noen filer er beheftet med ulike mangler og feil. Men ca. 90% av de originale filene lar seg bevare i samsvar med gjeldende anbefalinger.

SAFE (Sammenslutningen av fagorganiserte i energisektoren) er en middels stor fagforening med ca. 10.000 medlemmer. Foreningen omfatter også en rekke bedriftsklubber. Hovedkontoret er plassert i Stavanger og har omtrent 20 ansatte. Siden slutten av 1990-tallet har foreningen i hovedsak skapt og lagret sitt arkiv elektronisk. I 2016 mottok vi dette arkivet. Foreningen hadde ordnet sine dokumenter i en tradisjonell mappestruktur, ca. 60 GB. Hver mappe var gitt meningsbærende navn. I mappene fantes det ulike dokumentformater: tekst, regneark, lysark, foto, levende bilder, medlemsregister og dokumentregister. De fleste var produsert i programmer tilhørte Microsoft-familien. For foreningen var det uaktuelt å bruke et seksifret beløp for å bevare materialet for ettertiden. Utgangspunktet var derfor dette: finnes det enkle og rimelige måter å eksportere dataene slik at disse kunne deponeres/avleveres til Arkivverket? Foreningen tilbød å kopiere hele disken over på en ekstern disk, samt å eksportere

registre til Excel – den muligheten lå allerede i registersystemet. Det takket jeg ja til.

Jeg sendte materialet til DD-seksjonen i Riksarkivet for testing. Etter et par uker fikk jeg beskjed om at uttrekket var fullt av feil og vanskelig å gjøre noe med. Jeg satte meg selv ned med disken og åpnet noen filer her og der. De så ok ut for meg.

Jeg søkte på nettet etter mulige konverteringsverktøy som hadde mulighet for å kjøre gjennom store filmengder i varierende format uten at jeg måtte sitte og overvåke prosessen. Da oppdaget jeg det for så vidt selvsagte, at mange rundt om i verden leter etter og lager brukbare filkonverteringsverktøy. Jeg endte opp med et produkt som het Neevia Document Converter Pro. Det kostet 3000 kroner, var svært enkelt å installere og rigge til. Produktet tok de fleste filformater og kunne blant annet konvertere til pdf/A, et godkjent arkivformat. Verktøyet kopierer opprinnelig filstruktur som de konverterte dokumentene plasseres i. Filnavn blir beholdt. Et annet produkt (file2list) kunne gjennomgå avleveringen og lage en innholdsliste over alle filer. Jeg ba spesialister i Riksarkivet om å teste konverteringsprogrammet. De ga grønt lys og vurderte programmet til å være et svært velegnet verktøy. Men det finnes sikkert også mange som er like gode eller bedre – og flere kommer garantert.

Men for å gjøre en lang historie kort, ca. 95% av dokumentene lot seg greit konvertere. De resterende fem prosent kunne ikke åpnes på grunn av passordbeskyttelse, filfeil o.l. Men 95% er da mye bedre enn ingenting. Noen filformater – som levende bilder – ble konvertert i eget program til MP4. Registerne ble konvertert til flate filer med filbeskrivelse. Jeg har siden brukt arkivet – det er like enkelt å bruke som de filene du har på din egen pc eller mac. Og de ligger i en ferdig AIP – dvs. konvertert og beskrevet. De er sendt til Riksarkivet og

tatt inn i digitalt sikringsmagasin. Jeg har ikke mottatt noen klager derfra.

Riksarkivaren på siden av arkivlovens mandat?

Arkivlovens formålsparagraf er forbilledlig klar. Riksarkivaren skal bidra til å:

1. trygge arkiv som er viktige for forskning og kulturformidling, rettighetsdokumentasjon og forvaltningsmessig bruk.
2. gjøre disse arkivene tilgjengelige for ettertiden.

Riksarkivarens oppgaver er forankret i arkivloven som også setter rammer for Arkivverkets virksomhet. Ansvar for å virkeliggjøre lovens formål er delt mellom offentlige organ på den ene siden og Riksarkivaren på den andre.

Offentlige organ plikter etter lovens § 6 å ha arkiv, og skal sørge for at disse er ordnet slik at dokumentene er sikret som informasjonskilder for samtid og ettertid. Riksarkivaren har rettlede- og tilsynsansvar for arkivarbeidet i offentlige organ (§7). Forarbeidene til loven (Ot. prp.nr.77 (1991-1992) utdypet disse oppgavene. Arkivverket skal rettlede «når inspeksjonar e.l. syner at dette er påkravd». Pålegg kan gis «som er naudsynte» for å sikre at arkivansvaret i offentlige organ blir overholdt. Men påleggene «må vera turvande for å oppnå samsvar med gjeldande regelverk». Etter § 9 skal ingen offentlige arkiv kasseres uten Riksarkivarens tillatelse. Statlige arkiv skal etter § 10 avleveres til Arkivverket.

Dagens riksarkivar vil være en «aktiv og relevant tilrettelegger for dokumentasjonsforvaltning». Arkivverket skal modernisere dokumentasjonsforvaltningen, ikke primært for å sikre bevaringsverdige arkiver, men for å effektivisere forvaltningen og «som ledd i digitaliseringen

av Norge». Jeg mener dagens arkivforskrift har gitt Riksarkivaren for omfattende oppgaver innenfor arkivdanning. Men den nåværende riksarkivar har dratt bestemmelsene på dette området enda lenger. Virkemiddel er blitt mål. Bevaringsformålet i arkivloven kommer i bakgrunnen. Arkivdanning er selvsagt viktig. Spørsmålet er om dette skal være en hovedsak for Arkivverket.

Det er en reell fare for at arbeidet med å effektivisere norsk forvaltningsapparat vil kreve så store ressurser at det kan true gjennomføringen av de primære oppgavene loven har fastlagt. Arkivverket er dimensjonert for bevaring og tilgjengeliggjøring av viktige arkiver, analoge og digitale, ikke for å modernisere og effektivisere norsk forvaltning.

Riksarkivaren begrunner sin strategi med samfunnets digitalisering og de krav det stiller til Arkivverket. Det er mange store og viktige tiltak som må gjennomføres for å sikre våre digitale arkiver. Det er ingen uenige om. Men denne oppgaven kan gjøres langt mer effektivt og målrettet dersom vi konsentrerer oss om å gjennomføre de tiltak som primært har for øye å sikre og tilgjengeliggjøre bevaringsverdig dokumentasjon. Det kan argumenteres for at bedre dokumentasjonsforvaltning gir bedre arkivbevaring, og det kan selvsagt være tilfellet. Men dersom fokuset på modernisering og effektivisering av dokumentasjonsforvaltning blir for stort, vil det gå ut over våre primæroppgaver, også det å sikre digitalt skapte arkiver for ettertiden. Difi, ikke Arkivverket, har hovedansvaret for å utvikle offentlig sektor. Arkivverket er underlagt Kulturdepartementet, Difi er underlagt Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Det er gode grunner til det. Rollene bør ikke rotes til. Arkivverket bør konsentrere seg om den primæroppgave Stortinget har gitt i arkivloven. Det vil være et fornuftig valg, både faglige og ressursmessig.

Hilde Lange

INGEN SKAPER ARKIV FORDI DE SKAL AVLEVERES – ARKIVSKAPERS STÅSTED¹

I call for papers til Arkivarforeningens seminar våren 2017 ble medlemmene utfordret på flere problemsstillinger knyttet til bevaring av digitalt skapt arkiv. Blant disse merket jeg meg spesielt: Hva har det å si for framtidens kildemateriale at depotinstitusjonene aktivt legger føringer for arkivdanningen? Er det mulig å bevare digitale arkiver uten å legge premissene for hvordan disse arkivene dannes?

Problemstillingene manglet etter mitt syn arkivdanningas perspektiv. Dokumentfangst har hatt mye fokus i arkivfaglige miljøer, men vi har ikke klart å sette fingrene på hvorfor det er sånn at mye dokumentasjon aldri når arkiv. I denne teksten vil jeg derfor peke på tre forhold som jeg mener det arkivfaglige miljøet har tatt for lett på og som har ført oss dit vi er i dag. Det første er helt opplagt, men vi glemmer det ofte; saksbehandlere og ledere i en virksomhet er helt nødvendige for at det skal skapes og lagres dokumentasjon. For det andre brukes sak- og arkivsystemene² som avansert tekstbehandlerprogram, men uten friheten som finnes i delingsplattformer som Office 365 og SharePoint. Til slutt er utfordringen at sak- og arkivsystemene har tre ulike formål, journalføring, saksbehandling og arkivering. I tillegg

---

1 *Ingen skaper arkiv fordi de skal avleveres*: Øyvind Kruse, Arkiverket, brukte denne formuleringen på Norsk Arkivråds høstseminar 2016. Via Messenger, januar 2017, avklarte jeg bruk av den som tittel på innlegget på Arkivarforeningens seminar.

2 Jeg bruker bevisst begrepet sak- og arkivsystem, journalen blir usynliggjort.

registreres og arkiveres det journal- og arkivpliktig dokumentasjon fra andre systemer i virksomhetens sak- og arkivsystem for å oppfylle arkivregelverkets krav.³

Arkivarer skaper ikke arkiv

Arkiv er aldri blitt skapt for at arkivdepotinstitusjonene skal ha noe å gjøre. Arkivinstitusjoner er blitt skapt fordi arkiv har verdi utover virksomheten de ble skapt i. Det er ikke noe problem at arkivmyndigheter og arkivdepotinstitusjonene legger føringer for arkivskaper og dermed arkivdanning, men det er et problem at vårt arkivfaglige perspektiv ikke tar hensyn til de som faktisk skaper dokumentene vi ønsker skal bli til arkiv.

Det er i utøvelse av virksomhetens funksjon og i saksbehandlingsprosesser det skapes ulike former for dokumentasjon, som igjen danner grunnlaget for arkivdokumenter. Som, gitt at det er en offentlig virksomhet, er gjenstand for bevaringsvurdering og deretter eventuelt bevares for en bestemt periode eller evig.

Jeg er derfor ikke uenig i prinsippet om at det må legges noen føringer i form av lovverk og retningslinjer av arkivmyndigheter, men det krever kompetanse hos arkivmyndighet og hos arkivdepotinstitusjoner som veileder virksomheter. Jeg kan bare snakke for meg selv, men jeg hadde en helt annen forståelse for hvordan arkiv faktisk ble skapt, og hvem som dannet dem, da jeg jobbet på et statsarkiv. Jeg er ganske sikker på at jeg aldri hadde fokus på saksbehandlingsprosesser og saksbehandlerne når jeg var på tilsyn. Vi hadde møter med rådmannen, men aldri med saksbehandler.

---

3 Det har skjedd mye med arkivregelverket siden denne artikkelen ble påbegynt, både forskriftene og NOARK beta. Leser skal ha i mente at denne artikkelen er basert på et innlegg fra 2017 og i stor grad skrevet før forskriftene ble vedtatt.

Utfordringen for arkivmyndigheter, arkivdepotinstitusjonsarkivarer og virksomhetsarkivarer er at de som produserer dokumentasjon jobber på e-post, i samhandlingsrom på nett, i fagsystemer anskaffet av en virksomheten selv eller annet forvaltningsnivå. Tidsperspektivet til saksbehandlere er kort, og de forholder seg kun til eget saksområde.

Det til enhver tid hensiktsmessige verktøyet er det som er utgangspunktet for virksomhetens arkivdanning. For en saksbehandler kan for eksempel Messenger eller Google docs være et like godt verktøy som sak- og arkivsystemet. I sak- og arkivsystemene finnes funksjonalitet for ordinær tradisjonell saksbehandling og utvalgsbehandling, men det er ikke det enkleste og dermed ikke alltid det foretrukne verktøyet.

Uten dette i mente kan vi bare glemme å få tak i framtidens kilde-materiale. Det skapes fordi det er behov for dokumentasjon av en prosess, vedtak som skal gjøres kjent, som svar på et innkommet brev, en presentasjon for eksterne, et saksfremlegg til politisk behandling, et lokalt behov eller eksternt forventning om dokumentasjon. Det skapes ikke for å skulle bli avlevert.

Et for avansert tekstbehandlingsprogram?

For noen er sak- og arkivsystemene en tungvint måte å bruke Word på. Og hva er poenget med Word og Word-maler i 2017 eller i 2018 for den saks skyld, når vi har elektronisk saksbehandling?

Word-dokumentet lagres til PDF så fort det er ferdigstilt, så Word er i utgangspunktet bare et hjelpeprogram. I elektronisk arkivdanning går man i dag via en Word-kladd med innbygde flettefelt før selve arkiv-dokumentet produseres. Metadata lagres både i PDF-dokumentet og i systemfelt. Det er en omvei og med felt som tar mye plass slik at

mottaker må skrolle langt ned i dokumentet for å finne informasjonen man skal lese. Det er antakelig mer fremmedgjørende for den neste generasjonens saksbehandlere enn det ville vært for tre generasjoner bakover i tid. Hvorfor har vi ikke organisasjonens logo nederst i dokument – slik vi har i e-post? Svaret er selvfølgelig at vi som er 40+ tenker A4 og logo øverst til venstre på et papirark. Så da må sak- og arkivsystemet presentere slik i Word-kladden og i det utgående brevet.

Word endres med jevne mellomrom, pc-en blir oppgradert med operativversjoner, og sak- og arkivsystemet får nye versjoner. Så plutselig fungerer kanskje ikke brevmalen man har brukt, eller man finner ikke knappen for å lagre dokumentet tilbake i sak- og arkivsystemet. Jobben for arkivtjenesten blir å skape tillit igjen før saksbehandler velger for eksempel e-post i stedet.

I «mitt» sak- og arkivsystem må dokumentmaler endres manuelt, være i både docx og doc for at PDF-konverteringen skal fungere og dokumentene få format PDF A. Hver enhet har et sett med egne maler, i tillegg har flere av våre enheter navn på flere språk slik at de ikke kan bruke standardmalene. Det føles ikke veldig digitalt å måtte endre maler i Word manuelt når det uansett konverteres til PDF før utsendelse (sendes digitalt) eller arkivering. Hvorfor fortsatt bruke Word, det går jo fint an å skrive ut en PDF-fil om man absolutt vil sende et papir i posten. Så ja, sak- og arkivsystemene er en tungvint måte å bruke Word på.

Et fagsystem, men ikke for alle?

Med dagens journal-, sak- og arkivsystem, etter NOARK-standarden har vi et til tider godt fungerende fagsystem for ordinær offentlig saksbehandling og politisk utvalgsbehandling. Gjennom sak- og arkivsystemene har vi god oversikt over dokumentets livsløp, fra det blir

reservert til det blir godkjent og sendt digitalt til mottaker, og mottatt i digital postkasse. Sak- og arkivsystemet oppleves som et system hvor man blir tvunget inn på den lengste stien og mister verdifull arbeidstid. For de som bruker systemene lite, til å skrive en rapport eller to i løpet av et år, er det et system med ukjente begreper, mange felt og lite automatisert hjelp og støtte. Dørterskelen kan for enkelte bli for høy og de velger bevisst eller ubevisst bort sak- og arkivsystemet. Konsekvensen er at mye dokumentasjon som er gjenstand for saksbehandling aldri når systemet og dermed heller ikke arkivet.

Tvangsjournalføring og -arkivering

Fokuset på sak- og arkivsystemene har gjort at vi tvinger alt for mye inn i systemet – for å sikre journalføring og arkivering. Det er blitt viktigere enn at det er i tråd med forvaltningsskikk og arkivfaglige prinsipper. Integrasjoner fra fagsystemer skaper en form for ny indre proveniens ved å tvinge data inn i en saksmappe-, dokument- og journalstruktur de egentlig ikke er skapt for. Begrunnelsen er at det opprinnelige systemet ikke er NOARK «godkjent», ikke har journalfunksjon og at informasjonen kan være overskrevet uten logging/bevaring av opprinnelig versjon.

Dersom organisasjonen ikke passer til sak- og arkivsystemets oppbygging, utfordres kreativiteten i forhold til administrativt oppsett. Med utgangspunkt i arbeidsprosesser og beskrivelse av disse kommer man et stykke på vei, men fiktive brukere blir ofte løsningen for å forhindre at saksbehandler drukner i mottatt post. Det er forsterket signalet til brukere om at systemet ikke er tilpasset dem, og dermed lavere tillit.

Siden 1990-tallet har vi bygd sak- og arkivsystemet opp som et korthus basert på hyllevarer fra leverandør. I dag omorganiseres enhetene

oftere enn før og saksbehandlerne jobber mer på tvers av enhetene. Kart og terreng stemmer derfor nesten aldri overens, for endringer endres før vi har fått beskjed om den første endringen. Det ville vært enklere for de ulike faglige enhetene om de hadde sitt eget saksbehandlingssystem spesialtilpasset funksjon og arbeidsprosess. Dagens fagsystemer, slik vi kjenner mange, er at de ikke tar hensyn til livssyklusen til dokumentasjon som er arkivpliktig.

Skill journalføring, saksbehandling og arkiv

Skal vi få reelle digitale arkiv, er det mange av oss som må snu helt om på hvordan vi tenker arkiv. Grunnprinsippene er de samme, men vi må tørre å kvitte oss med Word A4-formatet og hvordan informasjon settes sammen. Framtidas arkivbrukere vil ha informasjonen de er på jakt etter, ikke kommunevåpen eller referanse til arkivkode når de åpner et arkivdokument. I systemet, i oversikten over mottatt post, har vi sett hvem avsender er, når det er datert, når det ble registrert og journalført. Tittelfelt på journalpost eller dokumentnivå beskriver hva dokumentet inneholder. Vi trenger ikke det gjentatt i selve teksten. Da må selvfølgelig dette presenteres som ett bilde for saksbehandler – ikke slik som i vårt system, hvor man må klikke og klikke inntil PDF-dokumentet åpner seg. Tenk hvordan vi mottar og leser en e-post: ikke er det mange klikk og ikke står tittelen flere steder.

For noen år siden skilte Trondheim kommune sak og arkiv. Men vi må gå lenger enn det, vi må skille journalføring, saksbehandling og arkivering. Det er tre helt ulike prosesser med ulike formål.

Journalen baserer seg på når et dokument/journalpost ble registrert. Når man tvinger dokumenter inn i sak- og arkivsystemene i etterkant for å sikre arkivering betyr det at postjournal som publiseres blir en konstruksjon over inn- og utgående dokumenter. Innsyn blir

vanskelig, for en kan ikke forholde seg til når noe har skjedd, men når det ble registrert. Man skulle tro at en journal må være det aller enkleste å produsere og arkivere fra nesten hvilket som helst system, og kravene i arkivforskriften skulle ikke være vanskelig å oppfylle.⁴

Dagens integrasjoner i sak- og arkivsystemene sikrer arkivering av viktig informasjon, men vi bevarer lite eller ingen ting om saksbehandlingsprosessene fra opprinnelig system. Høsten 2017 lanserte Kulturdepartementet et nytt system for spillemidler og presiserte at de ikke tar arkivansvar for den kommunale og fylkeskommunale saksbehandlingen i systemet. Men vi kan få dokument tilsendt postmottak eller som zippet mappe for registrering i journal, sak- og arkivsystemet. Fagsystemet har så vidt meg bekjent ikke vært gjenstand for bevaringsvurdering. Konsekvensen av dette er at innsyn i hele saksbehandlingsprosess og dokumentasjon krever kontakt med både kommunen og fylkeskommunen. Utfordringen med kommunal saksbehandling i statlige fagsystemer har vært ett av fokusområdene i SAMDOK.⁵ Rapporten kan forhåpentligvis være et godt innspill til arkivlovutvalget.

Det kan diskuteres hvor viktig saksbehandlingsprosessene er for fremtidige arkivbrukere, men minimum må være at fagsystemer brukt av offentlige virksomheter, også på tvers av forvaltningsnivå er gjenstand for bevaringsvurdering. I enkelte saker er det overlapping mellom fagsystem og sak- og arkivsystemet, for eksempel fordi det skal lages politisk saksfremlegg til vedtak. Dokumentasjon ligger derfor til dels i begge systemer. Men ikke nødvendigvis den samme, noe som krever bevaring av begge.

---

4 Mange fagsystemer har ikke avskrivning. Avskrivning skal man anta er mulig å automatisere i elektroniske system. Det logges jo at man har vist en dokumentfil. Om saksbehandler har tatt til seg innholdet visste vi heller ikke den gang til de skrev TE på dokumentet og sendte det tilbake til arkivtjenesten.

5 Undertegnede var med i arbeidsgruppen som hadde siste møte i januar 2018.

Der hvor fagsystem ivaretar saksbehandlingsfunksjonene kan man oppleve at det internt i virksomheten ikke er enighet om hvilket system som er primærsystemet, og hvor viktig dokumentasjon er å finne. Det betyr at man må kjenne enheten godt for å vite at når det gjelder saksbehandler A, finner du alle viktige saksdokument i sak- og arkivsystem, mens når det gjelder saksbehandler B, må du sjekke fagsystemet også.

Må vi journalføre og arkivere?

Må vi journalføre slik som vi gjør i dag og gjorde i går? I januar 2017 gikk min virksomhet over til digital forsendelse som førstevalg. Mer og mer av vår korrespondanse skjer nå via Svar Ut og Svar Inn/e-Dialog.⁶ Vi får i dag store deler av vår post gjeldende fagopplæring tilsendt digitalt fordi vi aktivt har gått ut og reklamert for muligheten til sende kryptert. Det vi mottar fra offentlige virksomheter kommer fra ett av de fire sak- og arkivsystemene som dominerer offentlig forvaltning. Vi forholder oss til de metadata som er påført fra avgivende system og trenger ikke registrere disse på nytt. For en fullstendig journal må vi knytte til riktig saksnummer og saksbehandler. Dette vil bli automatisert også de nærmeste årene. Enten ved predefinert oppsett eller ved at journalposten registreres direkte i riktig sak.⁷ Kontrollen vil for saksbehandler bestå av to vurderinger; er det vedkommende selv som skal saksbehandle og har dokument/ene riktig gradering. Arkivdokumentet har vært «uberørt» av arkivtjenesten, ikke registrert, ikke stemplet, ikke skannet – det er akkurat slik avsender sendte det.

---

6 Svar Ut tok vi forsiktig i bruk 2015. Svar Ut er en applikasjonstjeneste som gjør at vi kan sende brev digitalt til mottaker. Svar Inn/e-Dialog tok vi i bruk i 2016 og er tilsvarende for at vi kan motta post direkte inn i sak- og arkivsystemet og slipper å hente brevene i Altinn. Tjenestene er levert av KS og er en del av plattformen FIKS for kommunale applikasjonstjenester <http://www.ks.no/fagomrader/utvikling/digitalisering/digitaliseringsstrategien/fiks/>

7 Funksjonen finnes allerede for de nyeste versjonene av Svar Ut

Hvorfor skal det samme dokumentet arkiveres i både avsender og mottakers elektroniske arkiv? Hadde det ikke vært godt nok med en lenke til avsenders arkiv? Man kan tenke seg at bevarings- og kassasjonsforskriftene er ulike, og derfor trenger mottaker å bevare noe avsender kan kassere. Elektronisk arkiv utfordrer vår ide om når arkiv skal avleveres. Arkivdepotinstitusjoner, spesielt for kommunal sektor, må bli mer aktiv og tilby direktearkivering.

Arkivaren – virksomhetens flyveleder

Framtidas arkivarer vil ikke forholde seg til fysisk post eller e-post. Framtidas post går fra system til system, enten det er et saksbehandlingssystem (fagsystem), privatpersons opplasting av dokument via elektronisk forsendelseskanaal, e-post, Messenger eller hva nå fremtiden vil gi oss av muligheter. De er ferdig registrert med en rekke metadata, arkivarens jobb blir å legge til rette for at dokumentene gjøres tilgjengelig for riktig del av virksomheten for lesing og eventuelt videre saksbehandling.

I dag forholder vi oss til digital post slik vi gjorde med papirpost: om det er samsvar mellom det som er lagret og det som er skrevet ut, kvalitetssikres ikke. I det sak- og arkivsystemet vi bruker endres ikke metadata automatisk når saksbehandler endrer i Word. Vi sender en del brev hvor for eksempel dokumenttittel i journalpostfelt ikke samsvarer med tittel i dokumentet mottaker får. Fordelen med digital post er i det minste at mottaker får det samme dokument som vi har lagret. Vi må håpe for framtidas arkivarers skyld at systemene endres fra, kontroll av alt som i dag, til et hvor automatisering kontrollerer ufullstendigheter etter ulike metadata-krav.

Automatisering betyr ikke at krav til arkivfaglig kompetanse blir borte. Snarere betyr det at vi kan bruke arkivfaglig kompetanse der

det kreves og i forkant, og ikke på alle journalpostene og saksmappene som er «riktige». Det skaper bedre arkiv for dem som om mange år skal bruke arkivene, og vil forhåpentligvis også gjøre det lettere for arkivdepotene å motta arkiv til bevaring.

Så jeg ser for meg fremtidens arkivtjenester som store kontrollrom hvor det blinker rødt når noe ikke er i overensstemmelse med metadata eller prosessbeskrivelser, og med overvåking 24-7.

Arkiv skapes fordi de trengs

I dag er det ikke samsvar mellom de krav arkivmyndighetene stiller til oss gjennom arkivdepotinstitusjonene og den virkelighet det saksbehandles og skapes arkiv i. Det er ikke samsvar mellom sak- og arkivsystemene og hvordan det saksbehandles. Utviklingen går i ekspressfart og utfordringen blir å henge med. Vi har satt strøm på mange saksbehandlingsprosesser som har vært utviklet for papir. Her må vi alle, depotinstitusjonen, arkivmyndighet, virksomhetsarkivarer og leverandører ta på oss skylden. Vi må tørre la de som kjenner virksomhetene, arkivdannerne, skape arkiv slik at det gjenspeiler deres virksomhet. For vi skaper ikke arkiv fordi det skal avleveres, vi skaper dem fordi en saksbehandler trenger dokumentasjon og informasjon på et gitt tidspunkt, og denne er viktig for virksomheten fremover.

Samtidig trenger vi et regelverk og en arkivmyndighet som tar rollen alvorlig både for å veilede, men også sette virksomheten på plass om nødvendig. Vi trenger sterke arkivfaglige miljøer, ikke minst når de faglige endringene går så fort som de gjør nå, som kan utvikle teori, praksis, formidle kunnskap og veilede.

Ved tilsyn og veiledning må man ha større fokus på hvordan det fremtidige arkivmaterialet blir skapt. Er saksbehandlingsprosesser

beskrevet, og blir de fulgt? Har virksomheten gjort bevaringsvurdering på alle fagsystemer og andre verktøy som det skapes dokumentasjon og informasjon i? Gjøres dokumentasjonsvurdering /informasjonsvurdering når man endrer saksbehandlingsprosesser eller får nye? Hvordan er opplæring og kompetanse hos saksbehandler i forhold til regler og retningslinjer for dokumentasjon i virksomheten?

Framtidas arkivbruker er helt avhengig av at dokumentasjon blir arkivert. Det kan ikke være tilfeldig hvordan og hvorfor, slik det innimellom kan føles når man er på dokumentfangst i eget hus og i saksbehandlers epostkonto. For å få det til må vi ha et oppdatert regelverk som er basert på digitale saksbehandlingsprosesser og vi må tørre å tenke helt nytt. Vi må la journal, saksbehandling og arkiv være tre ulike prosesser i organisasjonen. La saksbehandler saksbehandle, arkivarene være dokumentasjonsforvaltningsrådgivere og la roboter kvalitetssikre og journalfører automatisk. Og til slutt må danning, depot og myndighet samarbeide – da får vi arkiv som gir mening for framtidas arkivbruker.

Ine Fintland

ARKIVETS INNPAKNINGSPAPIR

Arkivbeskrivelsens form og funksjon og arkivaren som forfatter og forteller

Sammendrag:

Arkivbeskrivelsen presenterer arkivet for brukerne. Den er ofte det første man møter når man skal bruke et arkivmateriale. Det finnes standarder for hva disse beskrivelsene skal inneholde, men det er langt mer uklart hvordan de skal forfattes og hvem som er tenkt å være lesere av dem. Mange er skrevet av historikere, for andre historikere. I denne artikkelen fremheves arkivbeskrivelsen som arkivets paratekst, og hvordan den utøver makt over arkivets brukere. Det drøftes hvilke forhold arkivaren som forfatter og forteller må ta hensyn til dersom arkivene skal nå ut til et bredere publikum enn i dag.

*«Forfatteren - eller om De heller vil: fortelleren - føler denne gang et påtrengende behov for å være i kontakt med sin leser. Å gå veien inn i en ny bok aldeles ensom kan være noe av en påkjønning. Jeg oppsøker en følgesvenn. Om mulig: en venn. Og selv om jeg meget nødig vil virke påtrengende, tar jeg risikoen framfor den følelsen av fusk som uvegerlig kom til å melde seg om jeg gikk i deknning bak en eller annen tredje-person-entall. Det er altså en invitt til leseren om å tre inn som en annen-person-entall. Sagt med klare ord: et nærværende du og et nærværende jeg.
[...]*

Min påstand videre: Forfatteren er den hemmelige hovedperson i enhver bok han måtte skrive, kort og godt fordi noe annet er umulig. I alle synlige og usynlige elementer har boken fått sitt stempel av ham, slik som kromosomenes arveegenskaper i en sædcelle bærer uframkommelige kjennetegn på hvem opphavsmannen er. Ingen løper fra seg selv; minst av alt kan noen skjule sin identitet bak Ordet. Hvorfor ikke erkjenne det – og skrive det ned – like godt først som sist?»¹

Det som Alfred Hauge tilkjennegir i det ovenstående sitatet fra romanen *Mysterium*, gir interessante perspektiver innledningsvis når vi nå skal se nærmere på arkivbeskrivelsens form og funksjon, og på arkivaren som forfatter og forteller. Forfatteren av arkivbeskrivelsene har mange likhetstrekk med den hemmelige hovedpersonen som Hauge beskriver. Hun eller han forblir ukjent for leseren. Dette gir arkivbeskrivelsene et større preg av objektivitet og sannhet enn det som de sannsynligvis fortjener. Kunnskap om forfatteren er av betydning når tekst skal vurderes.

Arkivbeskrivelsen som arkivets innpakning

Arkivbeskrivelser fungerer på mange måter som arkivenes innpakningspapir – de gjør arkivene presentable og skal bidra til å pirre nysgjerrigheten slik at arkiver åpnes og brukes. Men arkivbeskrivelsene mangler noe vesentlig – de har ingen til-og-fra-lapp. Det står verken noe om hvem som har laget dem eller om hvem som er mottaker. Uten «et nærværende du og et nærværende jeg» finnes det ikke noe kommunikativt fellesskap, men det finnes en hel del som er tildekket.

Alle har erfaring med å åpne ulike typer innpakningspapir og ulike typer innpakninger. Svært mange har også erfaring med å pakke inn

---

1 Hauge 1967. <http://www.nb.no/nbsok/nb/7038d5e68c69f91d1d25e5a768477345?index=1#11>

ulike overraskelser. Noen prøver å la innpakningen i seg selv være storslått og fargerik, andre senker bevisst mottakerens forventninger ved å velge noe enkelt og fargeløst. Noen liker å gi mottakeren tydelige signal om hva som skjuler seg bak innpakningen, andre forsøker aktivt å villedde mottakeren ved å velge en innpakning som på ingen måte står i forhold til det som er inni. Innpakningen kan si en hel del om nærhet og avstand i relasjonen mellom den som pakker inn og den som pakker opp. Distansen mellom dem kan øke eller minke. Valg av innpakning er med på å styrke eller svekke fellesskapet.

De fleste hjem rommer ulike små og store arkiver i form av fotoalbum, brev, dagbøker eller i det minste PCer eller mobiler med store mengder bilder på. Men det som betegnes som arkiver representerer likevel en verden, som både gjennom sin struktur og ved sitt innhold, er ukjent og uvant for folk flest.

Arkivbeskrivelser kan bidra til å gjøre det ukjente og uvante kjent og familiært. Men det forutsetter at sjangeren ikke oppleves som intern og smal. Den må være gjenkjennelig og forutsigbar, både når det gjelder form og innhold. Arkivbeskrivelser er en sjanger som få har et forhold til. Men beskrivelsene er oftest brukernes første møte med arkivene. De representerer således billedlig sett arkivets innpakningspapiр og påvirker brukerens lyst til å avdekke arkivet. Valg av innpakning vil derfor være avgjørende for om brukere oppfatter arkiv som spennende og aktuelt eller som kjedelig og irrelevant. Arkivbeskrivelsen og dens forfattere er derfor noe som bør stå ganske sentralt i den arkivfaglige forskningen og kunnskapsutviklingen.

En av demokratiets bærebjelker

Den norske arkivpolitikken er svært offensiv. Av Arkivmeldingen framkommer det at arkivene skal være aktive formidlere av det materialet de

besitter. Dette kommer tydelig fram gjennom dette sitatet fra meldingen (Meld. St. 7 (2012-2013):50):

Målet med inkluderingsarbeid i arkiva er vidare enn berre å inkludere frivillige eller ufrivillige ikkje-brukarar. Det handlar om å gjere institusjonane til aktive endringsagentar som tener samfunnet på beste måten. Lokal kontekst og tilknytning er sentrale element i dette arbeidet, for det er her institusjonane har høve til å nå relevante målgrupper.

I sine formidlingstiltak skal arkiva på ein engasjerande måte skape og formidle kunnskap i direkte samhandling med dei gruppene som kunnskapen gjeld. Arkiva skal vere offensive, kontaktsøkjande samarbeidspartnarar som har legitimitet, styrke og mot til å kjempe for visse verdiar der det er nødvendig.

Ambisjonen er at arkivenes innpakning ikke bare skal friste folk flest, men også vekke interesse hos de ikke-interesserte. Sjangeren arkivbeskrivelse må med andre ord være egnet til å bli en type folkelesning eller populærlitteratur som appellerer både til etablerte lesere og ikke-lesere.

Dette er ikke nye tanker. Allerede for 175 år siden møtte Henrik Wergeland de samme utfordringene da han var leder av Riksarkivet. Wergeland var særlig opptatt av at Riksarkivet også skulle være «For Almuen». Oversiktene over arkivmaterialet skulle presenteres i kataloger og disse skulle være utformet slik at:

Saa vel i den Bestemmelse i den kgl. Resol. Af 10 Juni 1837, at samtlige Landets Embedsarkive, civile, militære og geistlige, skulle afgives til Rigsarkivet efterhaanden som de blive saa gamle, at de kunne undværes ved Embederne, som ogsaa i Navnet og Naturen af et «Rigsarkiv», synes den

Mening at ligge, at det skal kunne tjene Folket eller Hvilkensomhelst i det hele Rige til Oplysning i Velfærds- eller videnskabelig Henseende.²

I sin årsberetning for 1842 skriver han:

Hvormeget der end staaer tilbage, baade med Hensyn til Rigsarkivets Udvidelse, for at det skal kunne svare til sit Navn og utfylde sin nationale og videnskabelige Betydning, og med Hensyn til Gjennemgaaelsen af dets Enkeltheder og til dets endelige Ordning: saa tilbyder det dog ikke længer det forvirrede Skue af uordnede Masser. Med Katalogen i Haand skulde selv den Fremmede nu kunne finde sig frem, og Arkivets Ydre skal ikke nu længer støde hans Øje.³

Som Wergeland påpekte, er ikke ønsket hans om at Riksarkivet skal komme landets innbyggere til nytte, et særnorsk fenomen. Også andre land var og er opptatt av å utarbeide arkivbeskrivelser (kataloger) som inviterer alle brukergrupper inn. Det siste nybygget til det franske nasjonalarkivet ble plassert i bydelen Pierrefitte-sur-Seine, en bydel som slett ikke har vært preget av akademisk virksomhet selv om den også huser et universitet. Tvert imot er det en bydel der det tradisjonelt har vært stor arbeidsledighet og lavt utdanningsnivå. Men nasjonalarkivet har jobbet målbevisst mot at innbyggerne i denne bydelen skal oppleve arkivet som «sitt». Arkivet skal tjene innbyggerne sine ønsker og behov, det innebærer også å bli oppfattet som relevant av ikke-brukere av arkivene. Fellesnevneren for all aktivitet det første året var: «Aux Archives, Citoyens!» - «Borgere, til arkivene! (Fintland 2016a:54).⁴

2 Brev av 19. Mai 1843 til Finansdepartementet. <http://www.dokpro.uio.no/wergeland/WV2/WV2048.html>

3 Indberetning om Rigsarkivet for 1842. <http://www.dokpro.uio.no/wergeland/WV2/WV2043.html>

4 <http://www.archives-nationales.culture.gouv.fr/en/web/guest/histoire-de-l-institution>. Det franske sitatet er en omskriving av første linje i refrenget til nasjonalsangen. Det lyder: «Aux armes, citoyens», som direkte oversatt betyr: «Til våpnene, borgere».

Både historisk og kommunikativt sett er denne allusjonen til nasjonalsangen interessant. Sangen ble skrevet 26. april 1792 av den kongetro ingeniørkapteinen Claude-Joseph Rouget de Lisle, men endte ironisk nok opp med å bli revolusjonær kampsang som fikk status som landets nasjonalsang.⁵ I og med at etableringen av det franske nasjonalarkivet var et resultat av den franske revolusjonen, og Marseillaisen er fremdeles nasjonalsang, er dette også kommunikativt spennende å se nærmere på. I en bydel der arkiv i utgangspunktet ikke anses som kjent eller relevant for de som bor der, bidrar sangen til å gjøre det ukjente litt kjent. Og skulle allusjonen til sangen ikke være åpenbar, er likevel budskapet klar og tydelig: Kom til arkivene!

I dette perspektivet kan vi også lese formålsbestemmelsen i den norske arkivloven:

Føremålet med denne lova er å tryggja arkiv som har monaleg kulturelt eller forskingsmessig verdi eller som inneheld rettsleg eller viktig forvaltningsmessig dokumentasjon, slik at desse kan verta tekne vare på og gjorde tilgjengelege for ettertida.⁶

Arkivene skal både tjene samfunnet og enkeltmenneskene. Materialet skal både belyse samfunnsutviklingen og sikre rettighetene til borgerne. Slik sett er arkivene en av demokratiets bærebjelker. Men fram til nå har tilgangen til arkivene ikke vært enkel. Ofte har brukerne selv måttet møte opp på en lesesal for å få tilgang til materialet. Dette har medført at selv de statlige og kommunale arkivene har vært forbeholdt de spesielt interesserte, og ikke hatt samme befolkningsrettede preg som for eksempel de offentlige bibliotekene.

---

5 https://snl.no/Frankrikes_nasjonalsang

6 Lov av 4. desember 1992 nr. 126 om arkiv, § 1.

Digitalisering av arkivmateriale legger til rette for en atskillig enklere tilgang til arkivene for folk flest. Men selv om elektronisk kommunikasjon gjør det lettere å komme i kontakt med arkivene, er det ikke automatisk slik at dette gjør det enklere å finne fram i dem. Arkivbeskrivelsen vil her kunne være avgjørende for om brukerne velger å gå inn i materialet og om de makter å finne fram til det som er av interesse og betydning for dem. Dette tilsier at arkivbeskrivelsene bør utformes på brukernes premisser, selv om utarbeidelsen må skje på et solid arkivfaglig grunnlag.

Formålsparagrafen i arkivloven legger grunnlaget for å definere to store og prinsipielt ulike bruksområder. På den ene siden skal arkivene kunne benyttes til kulturelle og forskningsmessige formål, altså kunnskapsutvikling i vid forstand. På den andre siden skal arkivene benyttes til rettslige og forvaltningsmessige formål; kall det gjerne rettssikkerhet.

Brukergruppene som oppsøker arkivene for kunnskapsutvikling, er i stor grad forskere og historieinteresserte lekfolk. Dette er gjerne mennesker med akademisk bakgrunn som er trente lesere og i alle fall til en viss grad er kjent med arkivenes styrker og svakheter. De som oppsøker arkivene for rettssikkerhetsformål, utgjør en sammensatt gruppe. Til sammen utgjør de rundt 60 % av Arkivverkets brukere i dag (Meld. St. 7 (2012-2013):38). Dette er folk flest på søken etter eiendomsinformasjon, opplysninger om tidligere utdanning og arbeid og annen informasjon som de trenger for å ivareta sine rettigheter. For mange av disse er kontakten med arkivet en engangsopplevelse.

Disse ulike brukergruppene trenger ganske ulik støtte for sin søken i arkivmateriale. De trenger ulike typer arkivbeskrivelser. Kunnskaps søkeren trenger beskrivelsene for kildekritiske formål. Rettighetssøkeren trenger dem rett og slett for å finne fram relevant dokumentasjon.

Tradisjonelt sett har de fleste arkivarer i nyere tid hatt en eller annen form for historiefaglig bakgrunn. Mange arkivbeskrivelser er dermed også preget av at de er skrevet av historikere for historikere.

Dersom formålsparagrafen i arkivloven virkelig skal kunne realiseres, må arkivene kunne presentere seg selv på ulike måter for ulike mulige brukergrupper.

Arkivets brukere

Arkivmeldingen peker på at det er lite kunnskap om hvem som er arkivenes brukere, og til hvilke formål arkivene blir benyttet. Ikke minst mangler man kunnskap om arkivenes «ikke-brukere». Meldingen etterlyser mer kunnskap om hva som skal til for å øke bruken av arkivene blant bredere lag av folket.

Inngangen gjennom Internett til det statlige Arkivverket kan skje gjennom to ulike nettsider, nemlig www.arkivverket.no og www.digitalarkivet.no. Årsmeldingen viser at i løpet av 2016 besøkte 1,6 millioner ulike personer disse to virtuelle inngangene til Arkivverket (Arkivverket 2017). Digitalarkivet var den mest besøkte, med hele 5,4 millioner treff, mens 1,1 millioner klikket seg inn på hjemmesiden til Arkivverket. Majoriteten (90 %) av de besøkende er norske. De fleste av de resterende 10 % kommer fra USA, Sverige og Danmark.

En tredje nettside som er vesentlig for brukerne av arkivene, er www.arkivportalen.no. I denne finnes oversikter over innholdet i en rekke offentlige og private norske arkiver. Arkivverkets arkivkataloger blir publisert på nettet gjennom Arkivportalen. Denne siden oppleves nok av mange uerfarne brukere som ganske kaotisk. For å finne fram på en effektiv måte, bør man helst ha god kjennskap til arkivfaglig terminologi og hvordan arkiver tradisjonelt sett er oppbygd. For å gjøre seg nytte av det rikholdige materialet som man kan få tilgang

til gjennom Arkivportalen, trengs det virkelig et innbydende innpakningspapi!

I tillegg til de inngangene som personer selv foretar gjennom Internett, er det fremdeles mange som foretrekker direkte, personlig henvendelse til Arkivverkets ulike enheter. Totalt ble 32 656 slike besvart i 2016. Flertallet av disse (40 %) handlet om slekt og eiendom. Det har vært en gradvis reduksjon i de direkte, personlige henvendelsene på ca. 15 % de siste tre årene (Arkivverket 2017).

Vi kan nok ikke på nytt etablere «besøksprotokoller» slik vi kjenner det fra 1800-tallet. Dette er ikke mulig av personvern hensyn, og det er dessuten lite relevant i forhold til elektronisk tilgang. Da er det ikke navn eller tittel i en protokoll som sier noe om bruken. IP-adresser kan vise overordnede bruksmønstre. Ved hjelp av målrettede brukerundersøkelser er det videre mulig å framskaffe nyttig kunnskap som gir et bedre grunnlag for å utvikle arkivene slik at målet om å nå ut til brede lag av folket kan oppnås.

Noen allmenne teoretiske perspektiver på arkivbeskrivelser

Arkivbeskrivelser som maktrekskaper

Dersom vi legger til grunn at arkivbeskrivelsen er av vesentlig betydning for om en mulig arkivbruker finner det av interesse å gå nærmere inn i materialet, er det ikke urimelig å se på arkivbeskrivelsen som et maktmiddel. Makt blir derved også et perspektiv som arkivaren som forfatter av arkivbeskrivelsen må være seg bevisst. En mulig teoretisk tilnærming til dette kan vi hente fra Pierre Bourdieus arbeider knyttet til symbolsk makt. Ifølge ham er symbolsk makt muligheten til å: «konstituere det gitte gjennom utsagn om det, til å få andre til å se og til å tro på en verdensoppfatning, til å bekrefte den eller til å forandre

den, og gjennom verdensoppfatningen også handlingen i verden, og dermed verden selv» (Bourdieu 1996:45).

I og med at de aller fleste offentlig tilgjengelige arkiver er skapte av offentlige myndigheter, vil det være myndighetenes stemme som rår i arkivmaterialet. Selv om et arkiv også omfatter brev fra privatpersoner, er det ikke til å komme forbi at disse oftest har henvendt seg til det offentlige organet på dette organets premisser, f.eks. ved at den private parten har svart på en forespørsel fra det offentlige, eller at man har fremmet en klage på et offentlig vedtak. En omtale av maktforholdene, hierarkiet, slik det var da arkivet ble skapt, bør derfor være et sentralt emne i enhver arkivbeskrivelse. Men ikke bare det, de avveininger og valg som arkivaren har stått overfor ved utarbeidelsen av arkivbeskrivelsen bør det også gjøres rede for. Omtalen av maktforholdene vil ifølge Bourdieu ikke være nøytral. Om statistiske analyser og bruk av klassifikasjonssystemer skriver han:

Faktisk tar denne analysen som oftest for seg populasjoner som er blitt konstruert på forhånd, og på den anvender den klassifikasjonsprinsipper som også er blitt konstruert på forhånd. For å gi en slik analyse et minimum av presisjon, må en først studere, slik Francis Haskell studerte billedkunsten, den historiske prosessen som førte fram til etableringen av de listene over forfattere som statistikerne arbeider med, det vil si den kanoniserende og hierarkiserende prosessen som fører fram til en avgrensning av det som til enhver tid er populasjonen av skribenter som anerkjennes som skribenter (Bourdieu 1996:116).

Dette er synspunkter som lett kan overføres på arkivpraksis. Arkivet står i en historisk og nåtidig kontekst som må beskrives på en måte som gjør at framtidige brukere kan ta høyde for hvilken gyldighet materialet har for å besvare de spørsmål og utfordringer som brukeren stiller med i møtet med arkivet.

Når arkivbeskrivelsen utformes, bør det derfor være klart for forfatteren ikke bare hvilket arkivmateriale som skal beskrives, men også hvilke utenforliggende forhold som legges til grunn. Dette gjelder f.eks. rådende oppfatninger om samfunnsforholdene og om hva som blir sett på som gyldig kunnskap innenfor de aktuelle fagfeltene som materialet omfatter. Dette grunnlaget bør det gjøres rede for eller henvises til på en slik måte at framtidige brukere av arkivet kan ta hensyn til dette ved sin bruk av materialet.

Standarder for arkivbeskrivelser

På en eller annen måte har det gjennom flere hundre år eksistert eksplisitte eller implisitte standarder for hvordan arkiver skal ordnes og beskrives (Thime 2016). Disse standardene legger gjerne vekt på strukturelle forhold knyttet til innholdet i arkivbeskrivelsene. Sentralt i beskrivelsene er derfor omtalen av de forutsetninger som har ligget til grunn for arkivdannelsen. Dette kommer tydelig fram for eksempel i malene for beskrivelse av arkiv og arkivskaper i ASTA, der forhold som ytre proveniens, hjemmel for opprettelse og organisering av den arkivskapende instansen står ganske sentralt. Måten vi har gjort det på her i landet i nyere tid er i store trekk sammenfallende med internasjonale anbefalinger.⁷

Hvordan beskrivelsen skal utarbeides, er i liten grad tema i standardene. Likeledes er det lite oppmerksomhet knyttet til hvordan beskrivelsen skal fungere som tekst og hvilke virkninger den er tiltenkt å ha på framtidige brukere.

Dersom vi sammenligner nåtidens standarder med eldre praksis, f.eks. Akershusregistrene fra 1622 og 1734, ser vi at det i dag mangler

---

⁷ Se således: ISAD(G) General International Standard Archival Description, ISAAR(CPF) International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families og IADF International Standard for Describing Functions.

krav om beskrivelse av metode for dannelse og ordning av materialet (Thime 2016). Dagens beskrivelser blir også oftest presentert uten forfatter. Disse forholdene medvirker til å gi arkivbeskrivelsene et statisk og objektiviserende, noe udiskutabelt, preg. Dette er forhold som det er grunn til å utfordre dersom arkivbeskrivelsene skal kunne fungere som en invitasjon og introduksjon til arkivene.

Arkivarens kompetanse for utarbeidelse av arkivbeskrivelser

Arkivarrollen framstår i og for seg som ganske klar og velavgrenset, men kravene til arkivaren som formidler er likevel ikke entydige. Dette omfatter også arkivarens virksomhet som forfatter av arkivbeskrivelsene. I etiske retningslinjer for arkivarer (ICA 1996) er det en artikkel om arkivarens oppgaver som formidler:

Archivists should promote the widest possible access to archival material and provide an impartial service to all users. Archivists should produce both general and particular finding aids as appropriate, for all of the records in their custody. They should offer impartial advice to all, and employ available resources to provide a balanced range of services. Archivists should answer courteously and with a spirit of helpfulness all reasonable inquiries about their holdings, and encourage the use of them to the greatest extent possible, consistent with institutional policies, the preservation of holdings, legal considerations, individual rights, and donor agreements. They should explain pertinent restrictions to potential users, and apply them equitably. Archivists should discourage unreasonable restrictions on access and use but may suggest or accept as a condition for acquisition clearly stated restrictions of limited duration. They should observe faithfully and apply impartially all agreements made at the time of acquisition, but, in the interest of liberalisation of access, should renegotiate conditions in accordance with changes of circumstance.

Det er i og for seg ikke arkivaren som skaper arkivet. Forfatterne av arkivene er de som utarbeider det materialet som finnes der. Slik sett kan arkivarens utarbeidelse av arkivbeskrivelser sammenlignes med arbeidet til den som lager et bokomslag. Omslaget må finne sitt grunnlag i bokens innhold, men det er ikke forfatterens tekst.

Einar Økland (1996:6-8) skriver om dette:

Det er bokomslagets oppdrag å vise eller karakterisere boka og boktypen, noko som driv omslaget mot visuell spissformulering, overtydeleg forenkling eller klisje. Den som skal presentere bokomslaga og vise publikum omkring, kan fort bli freista til å illustrere omslaga med ord eller å distansere seg med smilande ironi,

[...]

Å vende seg mot bokomslaga og opne seg for deira historie og deira eksistens, er på mange vis som når ein europear på reise i Afrika kjøper attende til Europa dei billige og forførande glasperlene frå tidlegare tider. Det same auga som les teksten inne i boka, har alt lese utsjånaden utanpå boka. Men jamvel eit auga som ikkje les så mange bøker, har som oftest sett ei mengd bøker med fargar, mønster, figurar og bilde utanpå – ein vrimmel av visuelle tilrop, tilbod, freistingar, forstyrringar – meir lydlause enn orda, men talande og like varige.

Selv om arkivbeskrivelser er omfattende omtalt og diskutert i arkivfaglig litteratur gjennom en årrekke, er det ennå påfallende lite arbeid gjort om arkivarens rolle som forfatter av disse. For å få bedre innsikt i denne rollen, trenger vi en teori om arkivbeskrivelser som tekst og som sjanger.

Arkivbeskrivelser som paratekst

For å komme noe dypere inn i hvordan arkivbeskrivelsen fungerer både som tekst og som «innpakning», kan vi ha nytte av Gérard Genettes paratekstbegrep. Dersom vi ser på selve arkivet som den egentlige teksten, vil arkivkatalogen og arkivbeskrivelsen fylle Genettes kriteria for paratekst, nettopp slik som bokomslaget tilhører bokens paratekst (Genette, 1997):

“...the paratext is what enables a text to become a book and to be offered as such to its readers and, more generally, to the public. More than a boundary or a sealed border, the paratext is, rather, a threshold, or – a word Bourges used apropos of a preface – a vestibule, that offers the world at large the possibility of either stepping inside or turning back. It is an ‘undefined zone’ between the inside and the outside, a zone without any hard and fast boundary on either the inward side (turned toward the text) or the outward side (turned toward the word’s discourse about the text), an edge, or, as Phillipe Lejeune put it, ‘a fringe of the printed text which in reality controles one’s whole reading of the text’

Arkivbeskrivelsene kan betraktes som paratekst, nettopp slik som teksten på smussbindet til en bok og bokanmeldelsen, fordi beskrivelsene påvirker hvordan den øvrige teksten, her arkivmaterialet, blir lest (Fintland, 2016b). De kan opplyse eller tilsløre den informasjonen som finnes i arkivmaterialet. Gjennom sin utvelgelse av informasjon og framstilling av arkivet og dets tilblivelse og omgivelser, utøver forfatteren av arkivbeskrivelsen makt over arkivets framtidige bruker. Dette er en makt som arkivaren må være seg bevisst i rollen som forfatter.

«Universell utforming» av arkivbeskrivelser – en umulighet?

Arkivmeldingen har dette å si om arkivkatalogene (Meld. St. 7 (2012-2013):35-36):

Arkivkatalogane er framstillingar av arkiva med eit oversyn over innhaldet. Dei er nødvendige for at brukarane skal få oversikt over arkiva og kunne orientere seg i materialet. Tradisjonelt har arkivkatalogane vore det viktigaste hjelpemidlet brukarane har for å finne fram til det som står i arkiva, og for å bestille materiale til bruk på institusjonslesesalane, bestille kopiar osv.

For å finne fram til ei gitt sak eller innføring i eit bestemt emne, må brukaren ha kjennskap til det organet som handterte den aktuelle saks-typen, og kva tidsrom ho vil studere, og derifrå leite seg fram i sjølve kjeldene. Brukaren må altså ha forkunnskapar og presise problemstillingar. Det gjer at mange oppfattar materialet som utilgjengeleg. Arbeidet med katalogformatet og andre typar tenester og framstillingar er viktig for å redusere terskelen for å bruke arkiva.

Dersom arkivkatalogene med sine arkivbeskrivelser skal være til hjelp for etablerte og ikke minst nye brukergrupper, må de appellere til dem. De bør etablere en relasjon mellom «giver» og «mottaker» som tilkjenner at mottakerens ønsker og behov er anerkjent og helst også forstått. Arkivkatalogene og arkivbeskrivelsene framstår i dette perspektivet omtrent som innpakkingspapiret på en gave. Utfordringen i et langsiktig tidsperspektiv blir å sikre at dette innpakkingspapiret blir oppfattet som relevant og innbydende, også for framtidige ukjente brukere. På mange måter tilsier denne forståelsen at arkivets innpakning ikke er noe som er gjort en gang for alle. Arkivet krever stadig ny innpakning for å appellere til sine brukere på en dagsaktuell måte.

Det er ikke bare arkivene som møter slike utfordringer overfor ulike brukergrupper. Også andre som forvalter ulik tekst og kunnskap som kan ha interesse for ulike brukergrupper, har etter hvert innsett at selv om den teksten og kunnskapen som skal formidles i sin kjerne er den samme, må den presenteres på ulike måter for ulike brukergrupper.

Det Norske Bibelselskap kan stå som et eksempel på det. Da den nyeste bibeloversettelsen til norsk ble presentert i 2011 la man stor vekt på å presentere teksten med ulik «innpakning». I tillegg til de tradisjonelle utgavene med sort eller brunt bind finnes det således f.eks. konfirmantbibel, fattigdoms- og rettferdighetsbibel, skolebibel og brudeparbibel. I tillegg til teksten vil disse også ha et presentasjonsstoff beregnet på svært så ulike brukergrupper. Teksten er den samme, mens parateksten er tilpasset ulike lesere.⁸

Et annet eksempel finner vi i Felleskatalogen, som er Legemiddelinindustriens oversikt over legemidler som er godkjent for markedsføring i Norge.⁹ Målgruppen for den tradisjonelle katalogen er leger, og til en viss grad også annet helsepersonell. Det utgis i tillegg en egen katalog beregnet på veterinærer. Tidligere har det også vært publisert en felleskatalog for pasienter i papirutgave. På nettsidene finner vi nå en presentasjon av de ulike legemidlene tilpasset både fagfolk og pasienter. Innholdet i presentasjonene bygger på det samme faglige grunnlaget, men utformingen og språkbruken er tilpasset ulike brukergrupper. I denne tilnærmingen er tekst og paratekst mer innvevd i hverandre enn det vi ser når det gjelder Bibelen.

Elektroniske medier gjør det mye enklere å framstille presentasjoner av informasjon tilpasset ulike brukergrupper. Noen ganger, som i eksemplet med Felleskatalogen, blir den faktabaserte informasjonen nært

---

8 <http://www.bibel.no/Verbum/Nettbokhandel/Bibler>

9 <https://www.felleskatalogen.no/medisin/>

knyttet til den faglige fortolkningen som den følges av. Andre ganger, som i eksemplet med Bibelen, blir informasjonen (teksten) presentert tydelig adskilt fra den medfølgende informasjonen (parateksten).

Disse to ytterpunktene kan tjene som eksempler når et arkivmateriale skal presenteres for ulike brukergrupper. Noen brukere vil ha tilgang til det opprinnelige materialet i så ren form som mulig, andre vi gjerne ha en forklaring med underveis.

Den universelle utformingen av arkivbeskrivelser er derfor sannsynligvis ikke mulig. Selv om noe kalles en universell utforming, vil den alltid være tilpasset noen brukergrupper, ofte de som har behov for en viss hjelp og støtte. For dem er tilpassingen bra og ønskelig, for andre er det bare et forstyrrende element.

Arkivaren som forfatter og forteller

De arkivfaglige standardene som ligger til grunn for utformingen av arkivbeskrivelser gir liten eller ingen veiledning til arkivaren i rollen som forfatter og forteller. Som nevnt tidligere handler de for en stor del om struktur.

Denne artikkelen startet med et sitat fra Alfred Huges roman *Mysterium*. Jeg vil også avslutte med det. Romanen handler om Victor, en mann som har tapt sin hukommelse. I sin leting etter konen og datteren kommer han til et kloster. Der møter han en professor som viser ham vei inn i et underlig og ukjent underjordisk landskap. I det innledende sitatet ble forfatteren presentert som den hemmelige hovedpersonen. I avslutningen legger Hauge utfordringen over på leseren:

Fortellingen om Victor er straks til ende. Bare noen avsluttende bemerkninger gjenstår. Fortelleren har tidligere antydnet at i tillegg til de to menn

*handlingen dreier seg om, regner han også leseren og seg selv med. Det betyr blant annet at leseren har rett til å stille spørsmål. Og det er opp til fortelleren å svare. Men på dette punkt er han suveren: Han har laget boken, han er dens herre. Han kan tie eller tale. Men samtidig har også boken vært med å forme ham. Han er ikke den samme nå da han avslutter den som han var da han begynte. Hva vil den oppvakte leser spørre om?*¹⁰

*Men så er da heller ikke hele Victors historie fortalt. Det er bare kastet streiflys inn over hans liv, hans indre verden, som når en fyrlyssektor i et lynglimt jager natten bort. Det meste er usagt. Det vil også forbli usagt. Ikke av den grunn at det vil falle fortelleren vanskelig å bringe til torvs utfyllende og plausible psykologiske overveielser. En skribent bør for all del være oppfinnsom, og i de gode gammeldagse romaner skulle kabalen gå opp.*¹¹

*Derfor står det til leseren å avslutte dette manuskriptet; den siste linjen er åpen slik at han selv kan sette inn navnene på de to som er underveis, om han så måtte ønske. Dette er navnene: [åpent rom i teksten, uten avslutning]*¹²

Avsluttende bemerkninger

I romanen *Mysterium* tillegger Alfred Hauge leseren oppgaven med å avslutte teksten. Selve informasjonen i teksten er uforanderlig. Men for å kunne avslutte teksten, må leseren også forholde seg til fortelleren. Noen ganger er fortelleren påtrengende til stede. Da må

---

10 Hauge 1967. <http://www.nb.no/nbsok/nb/7038d5e68c69f91d1d25e5a768477345?index=1#213> (s 210-211)

11 Hauge 1967. <http://www.nb.no/nbsok/nb/7038d5e68c69f91d1d25e5a768477345?index=1#213> (211)

12 Hauge 1967. <http://www.nb.no/nbsok/nb/7038d5e68c69f91d1d25e5a768477345?index=1#219> (17)

fortellerrollen være tydelig. Andre ganger er det tekstens informasjon som gir plottet i seg selv. Da er fortellerrollen avgrenset til å være den som løfter informasjonen fram.

Dette er også ytterpunktene i arkivarens rolle som forfatter og forteller. Noen ganger må arkivaren framstå som den historiske fortelleren som forklarer materialet og dets betydning for brukeren. Andre ganger er vedkommende utelukkende den arkivkyndige som viser for brukeren hvilke arkivfaglige forutsetninger som ligger til grunn for hvordan det aktuelle materialet er innsamlet, ordnet og bevart, gjerne supplert med hvilken informasjon som ikke er bevart og eventuelt kassert.

Begge disse posisjonene krever at arkivaren er i stand til å gi materialet en relevant innpakning, slik at mottakeren finner det interessant og ikke minst relevant å ta en nærmere titt på den gaven som ligger i arkivmaterialet. Den gode giver av en gave kjenner mottakeren så godt at den ikke bare sørger for at gaven i seg selv er relevant. Innpakningen må også være tilpasset den gaven er tiltenkt og de omstendighetene som gaven gis under. Noen ganger skal det være feststemning over innpakningen, andre ganger er gråpapiet helt tilfredsstillende.

De historiefaglig inspirerte beskrivelsene som vi i stor grad lager i dag, kan i sin strukturerte og knappe form sikkert være tilpasset framtidens kunnskapssøkende brukere. Men det er tvilsomt om de er innbydende for dagens og morgendagens nyttesøkende bruker. De er videre knapt egnet til å trekke nye brukergrupper til arkivene. Her er det etter min oppfatning noe teoretisk å hente i paratekstbegrepet, og fra andre fagområder kan det være praktiske grep å lære av. Hovedutfordringen er at for å kunne tilpasse innpakningen, må giveren kjenne mottakeren.

Referanser

- Arkivverket (2017). Årsrapport 2016. Oslo: Riksarkivet.
Se: https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/kud/tildelingsbrev-og-arsrapporter/arkivverket_aarsrapport_og_revisjonsberetning_2016-2017.pdf
- Bourdieu, P. (1996). *Symbolsk makt*. Oslo: Pax Forlag.
- Fintland, I. (2016a). For å bygge andres identitet, må man kjenne sin egen. I: *Stat og Styring*, 1/2016: 52-55.
- Fintland, I. (2016b). Archival Descriptions through the Looking Glass: Paratexts in Wonderland. *American Archivist*, Vol 79, 1:137-160.
- Genette, G. (1997). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meld. St. 7 (2012-2013). *Arkiv*. Oslo: Kulturdepartementet.
- Hauge, A. (1967). *Mysterium*. Oslo: Gyldendal.
- ICA (1996). *ICA Code of Ethics*. Paris: International Council on Archives. Se: https://www.ica.org/sites/default/files/ICA_1996-09-06_code%20of%20ethics_EN.pdf
- Thime, T. (2016). «Til Underretning for Posteriteten.» *Arkiv og arkivbeskrivelse i Norge fram til 1817*. Oslo: Riksarkivet.
- Økland, E. (1996). *Norske bokomslag*. Oslo: Det norske Samlaget.

Arne Skivenes

ARKIVSKILDRINGER OG TEGNESERIER. EN FORKLARING

Dette nummeret av Norsk Arkivforum inneholder foredragene fra vårseminaret 2017. Da skulle en vente å finne også mitt foredrag om hvordan arkiver, arkivarer og arkivbrukere er fremstilt i tegneserier. Av forskjellige grunner er det ikke aktuelt. Bl.a. fordi det ikke lar seg gjøre på noen hensiktsmessig måte, det ville bl.a. krevet en tykk bok i stort format med 4-fargers trykk. Jeg skal i stedet forsøke å formidle noen tanker om dette temaet og fortelle litt om hvordan jeg har arbeidet med dette. Og så litt om hvordan jeg kan tenke meg å fortsette fremover.

Jeg har vært opptatt av tegneserier siden jeg begynte å lese, 1954 må vel det ha vært. Først – selvfølgelig – med Donald Duck og andre serier for barn på denne tiden: Vill Vest, Præriebladet, men jeg fikk også tilgang på et blad som het Spøk og Spenning, der også litt mer voksne serier fikk plass. Det meste av serier da var amerikanske.

I overgangen fra 1970 til 80-årene kom det flere serier fra den fransk-belgiske tradisjonen til Norge. Både humorserier som Tintin, Lucky Luke, Asterix, Sprint, Viggo og andre, men også serier av et helt annet kaliber. For meg ble møtet med Francois Bourgeons 'Vindens passasjerer' i dansk oversettelse fra tidlig 80-tall en milepæl. Det var med denne utgivelsen at tegneserien 'ble voksen' i mine øyne. Bourgeon er kjent for nøyaktig kildearbeid, historisk korrekt setting, komplekse historier med rik persontegning, det visuelle av svært høy kvalitet, og en lavere terskel for å inkludere skildringer av voldelig eller seksuell karakter. Paletten ble utvidet gjennom Hugo Pratts 'Corto Maltese', Lauziers og Claire Bretechers ulike samfunnskritiske satirer og Moebius' fantastiske sci-fi-universer. På amerikansk side greide Frank Miller å fornye en totalt utslitt sjanger gjennom en helt ny tilnærming til Batman, 'The Dark Knight returns'. Så begynner det å bli mange som kunne nevnes, men jeg nøyer meg med Neil Gaimans 'Sandman' Peeters og Schuitens 'Hemmelighetsfulde byer' og Bill Wininghams 'Fables' som noen av de seriene som har kommet til å bety mye for meg. Jeg bør vel også legge til at som småbarnsfar på 70- og 80-tallet holdt jeg også kjennskapet ved like med Donald, Fantomet og en rekke nye serier for barn og ungdom. Av de norske holder jeg Karine Haalands skarpe observasjoner og Nemi høyt, og de siste årene får de følge av fantastiske Lunch.

Men arkiv og tegneserier? Jeg begynte å jobbe med arkiv i 1975-76, og ble tidlig oppslukt av denne virksomheten. I den svenske faglitteraturen jeg fulgte med i på 80-tallet kom jeg over en artikkel av Bodil Ulate Segura, «Arkivalien som handlingsdrivande element i operalitteraturen.» (Arkivvetenskapliga Studier 5, 1981, s.373-384.) Katalogarien i Don Giovanni, alle brevene som danner utgangspunkt for arier og kontroverser osv. Jeg tror nok denne dannet en inspirasjon for meg. Noe slikt må kunne la seg gjøre med tegneserier! Og der er det mye mer å ta av, større bredde og dramatisk, og det kan gjøres visuelt og spennende.

En finner mange stereotyper selvsagt, men også mange treffende og uventede karakteristikk – og så noen totale bomskudd. Så har det gledet meg hvor mange ganger de dramatiske vendepunktene i handlingen foregår nettopp når innholdet i et dokument blir kjent – eller borte! Eller når fortellergrepet tar utgangspunkt i arkivmateriale. Og så har jeg fundert over hvorfor noen serier er stappfulle av arkivscener (Donald Duck, Fantomet, Spirit, Hemmelighetsfulle byer) mens de i andre mangler nesten totalt (Asterix, Sin City, Nemi)

Jeg begynte å jobbe med dette, og fikk mitt første oppdrag av Norsk Arkivråd om å snakke om arkiv og serier på deres årsmøteseminar i Ålesund i 1998.

«Kaos, kunnskap og konspirasjon. Arkiv i tegneserier» ble mitt første foredrag. Jeg la dette opp som et bredt sveip over hele feltet, basert på enkeltstående og talende bilder eller korte sekvenser. Det er en bred presentasjon både m.h.t. arkivtema og typer tegneserier, her er de fleste sjangere representert. Fremstillingen følger følgende tema: *Om tegneserier. Hva står «arkiv» for? Hvordan ser arkivene ut? Hvordan ser*

arkivarene ut? Hva slags arkivsaker? Arkivdanning. Kassasjon. Følelser i arkivene. Arkivbrukerne. Uvanlig bruk av arkiver. Uvanlige arkiver. Problematisk arkivpraksis. Fortellerteknikk. Ca. 40 minutter tok det.

Det naturlige mediet i 1998 var lysbildeshow, så dette ble laget med slides i karusell, 176 i alt. Senere ble det overført til PowerPoint og brukt andre steder, f.eks. på Raptus tegneseriefestival i 2009. Dette var det første året det var 'cosplay' på konferansen, og det var artig å se tenåringer utkledd som japanske manga-helter blant tilhørerne. Og det var spesielt gøy å se forbauselsen deres når de oppdaget at denne gamle arkivaren visste hvem noen av dem var utkledd som. («Du må jo være Misa, og du er L?»)

Neste anledning bød seg i forbindelse med det 3. norske arkivmøtet i Oslo 2007. Det kom meg for øret at det skulle komme en amerikaner og snakke om arkivscener i spillefilmer, så jeg spilte inn en

ide om tilsvarende foredrag om tegneserier. Det fikk jeg napp på, og startet ut med arbeidet. Jeg bestemte meg for svært liten grad av gjenbruk av stoff og konsentrerte meg om materiale som var kommet ut etter 1998. I motsetning til det forrige, som var basert stort sett på talende enkeltbilder, ville jeg prøve å gjengi handling i et par noe lengre sekvenser. Jeg ville også spisse temaet mer, og disse vinklingene ga en noe mørkere stemning til foredraget, som jeg kalte «Makt og magi. Arkiv i tegneserier vender tilbake.» Foredraget tok ca. 40 minutter og består av 159 bilder. Det inneholder lengre sekvenser fra Rex Mundi, Kabuki, Den usynlige grændse, The Book of Jack og Deathnote (der bl.a. Misa og L opptrer...).

Jeg regner egentlig at jeg har laget 4 tegneserieforedrag. Men i 2012 gjorde jeg et lite stunt, litt utenfor tur, om jeg skal si. Byrådsavdelingen vår hadde fått ny politisk ledelse, som inviterte hele byrådsavdelingen til en stor kick-off i januar. Opplegget var at alle enhetslederne skulle presentere sin virksomhet for alle ansatte i byrådsavdelingen og for ledelsen på maks 7 minutter i storsalen på Hotel Norge. Byarkivet var satt opp henimot slutten av programmet, og etter lunsj. Hvordan bryte igjennom? Min åpningsplakat så slik ut:

Så fulgte en forholdsvis saklig (!) muntlig fremstilling av vår virksomhet, gruppert under følgende overskrifter: *Vi skal sørge for god arkivdanning. Vi skal oppbevare, sikre og beskytte arkivene. Vi skal legge til rette og formidle til brukere. Vi skal gi brukerne opplevelser i arkivene. Og hvem er vi?* Alt dette illustrert av 69 tegneserieillustrasjoner, forholdsvis respektløse høydepunkter fra de to foredragene jeg til da hadde produsert. Jeg tror jeg kan si at forsamlingen våknet, og det er vel den eneste presentasjonen som fremdeles blir husket fra denne kick-off'en.

Men i 2012 var det også på tide å lage et nytt foredrag. Det var LLPs 25 års jubileumsmøte i Trondheim som ga rammen for dette. Fokus skulle være på arkivarrollen, så tittelen ble denne gang «Arkivaren – karriere, kall og kamp. 'Arkiv i tegneserier' på nye eventyr» (2012). Dette fokuserer mer på selve arkivar (og bibliotekar) -rollen og har tre noe lengre tegneseriesekvenser, fra Hieronymus B, Anya's Ghost og The Bookhunter. Det lener seg også nokså tungt på Fables, The Arrival

Arkivaren- karriere, kall og kamp. ('Arkiv i tegneserier' på nye eventyr)

En forestilling kuratert av Arne Skivenes (og O'Malley)
til LLPs 25-års jubileum, Trondheim 25.04.2012

og Britten and Brülighly. Dette er mer basert på graphic novels for voksent publikum o.l. Ca. 45 minutter og 354 bilder. Altså 7,9 bilder pr minutt, eller gjennomsnittlig 13 sekunder pr bilde. Det skyldes at enkelte av sekvensene ble presentert nærmest som tegnefilm.

Med dette hadde jeg funnet en form jeg var komfortabel med. Et innhold jeg kunne stå inne for, og en rytme i fremføringen jeg syntes fungerte. Men det krevde mye forarbeid.

Jeg tenkte Arkivmøtet i Oslo 2016 kunne være en passelig anledning for en ny vinkling, med nye serier, men arrangøren var ikke interessert. Så da tenkte jeg som så at jeg like godt prøver meg internasjonalt, siden det nå gikk mot slutten av min arkivartilværelse. I dokumentet om Call for Papers fra ICA-kongressen i Seoul fant jeg noe interessant. Temaene var noe høystemt formulert for min smak (Archives, Harmony and Friendship, f. eks), men i oppramsingen over mulige presentasjonsformer fant jeg noe som ble kalt «Other (Surprise us!)». Dette måtte prøves ut. Det viste seg at de ønsket å bli overrasket, og jeg fikk godkjent mitt abstract (med tilføyelsen at dette gledet de seg til ...)

Ved denne anledningen trengte jeg ikke begrense meg til de aller nyeste heftene, siden omtrent ingen ville ha hørt meg før, men jeg syntes ikke jeg kunne komme med annet enn engelsk eller fransk språk. Så alle norske og danske oversettelser røk ut. Timing var høyprioritert, så da jeg fikk tildelt 35 minutter, ble det presisert at det ikke betød 36. Jeg gikk gjennom hele foredraget med ordstyreren, Sarah Tyacke, tidligere engelsk riksarkivar, klokket det inn på 35 minutter, og kuttet med et minutt for å være sikker. Jeg skjønnte på hennes respons at dette kunne gå bra.

Proof, Power – and Prying

**Archives, archivists and archival users
as perceived in comics, manga and graphic novels**

Shown and told by Arne Skivenes (Norway)
ICA 2016 Seoul

Foredraget fikk denne gangen tittelen «Proof, Power – and Prying.» Jeg la også inn en liten avdeling om «Harmony and Friendship» til slutt, siden dette var et overordnet tema ved konferansen. Jeg brukte 295 bilder, fra en god del forskjellige sjangre og serier. Presentasjonen ble godt besøkt, og responsen var det ingenting å si på. Det ble mange godord etterpå, og formannen i SLMT, ICAs kommunale seksjon, Tim Harris fra London Metropolitan Archives skrev til meg: «Really enjoyed your paper in Seoul. The best archive conference paper I have heard in a long time.» På norsk får foredraget tittelen «Bevis, makt og snoking». Ikke like spenstig tittel som den engelske, men det får holde.

I etterkant av foredragene får jeg ofte spørsmål om jeg vil legge bildene på nett, eller sende dem til folk. Jeg må svare nei på dette. Grunnen er at dette er et konsept jeg har arbeidet mye med, og som etter hvert har antatt en personlig dimensjon. Det er ingen foredrag eller artikler jeg legger så mye arbeid og andre ressurser i. Og jeg har etter hvert funnet et konsept som jeg har gjort til mitt. For å bruke begreper jeg ikke liker, så har jeg dekonstruert ganske mange fortellinger og satt den sammen til en ny historie som er min. Det visuelle og det muntlige er nært knyttet til hverandre. Jeg har kuratert disse forestillingene,

for å bruke et annet ord jeg ikke liker. Jeg fremfører dem gjerne flere ganger, men det skal være min fremføring.

Hvordan er prosessen bak et foredrag? Jeg kjøper og leser svært mange serier og graphic novels. Jeg tør ikke tenke på hva jeg har lagt ut for dette opp gjennom årene. Når jeg leser, er jeg oppmerksom på scener som involverer arkiv, og merker disse av. (Jeg må også innrømme at jeg har kjøpt en god del hefter kun på grunn av fascinerende arkivskildringer!) Med noen års mellomrom samler jeg sammen alle heftene med slike markeringer, og avfotograferer dem, bilde for bilde. Det kan gjerne bli 1000-1500 bilder i en slik fotosesjon, flere dagers arbeid. Så går jeg gjennom dem, ser etter nye motiver eller emner, gode historier, problemstillinger som kan illustreres. Etter hvert setter jeg sammen en rekkefølge, en historie, en fremstilling. Og så begynner kutting, rokering og forming av en historie. Fortellingen bør være aktuell og adressere interessante aspekter. Eller svare på en bestilling. Hele tiden kverner den muntlige fremstillingen i hodet. Når det visuelle begynner å bli klart, kommer tiden til å få ordene på plass. Som dere har sett, går det ganske fort, og teksten må være klar og konsis. Jeg kan ikke snuble i ordene underveis.

Så jeg benytter derfor denne anledningen til å gjenta at nei, jeg legger ikke disse bildene ut. Og jeg sender deg ingen kopier. Men jeg kommer gjerne og holder dette foredraget (eller ett av de andre) i en setting som du ønsker. Til nå har jeg satt sammen foredrag ut fra det jeg selv ser at materialet mitt kan benyttes til. Det kunne vært artig å lage noe ut fra andres behov eller ideer: Kassasjon? Etsiske problemstillinger i arkivet? Digitalisering? Service for publikum? Personvern? Grunnlaget er stort og lar seg nå tøye i mange slags retninger.

Illustrasjonene kommer fra (i rekkefølge):

The Bunker, Viggo, Fafhrd and the Gray Mouser, The Secret History og Le testament Troisieme.

FORFATTERE I NORSK ARKIVFORUM 24

Ine Fintland er cand. philol., Universitetet i Bergen, 2003. Hovedfag: Nordisk språk og litteratur. Hun er førstearkivar ved Arkivverket, seksjon for Arkiv- og IT-utvikling.

Lars Christian Jenssen er førsteamanuensis ved Samfunnsfagseksjonen, Institutt for lærerutdanning, Program for Arkiv- og samlingsforvaltning ved NTNU. Han er utdannet dr. art. fra Universitetet i Bergen 2002 og har tidligere arbeidet som førstearkivar i Riksarkivet og forsker ved Institutt for forsvarsstudier.

Hilde Lange er cand. philol. fra Universitetet i Tromsø (historie hovedfag), har arbeidet som arkivar ved Statsarkivet i Tromsø og er nå arkivleder i Troms fylkeskommune. Hun har deltatt i SAMDOK arbeidsgrupper 2015-2017; arkiv i kommunereform og informasjonsflyt/saksbehandling i statlige fagsystem som brukes av kommunene. Hun deltar i arbeidsgruppe for arkiv for nytt fagsystem for videregående opplæring (2017-).

Arne Skivenes er cand. philol. fra Bergen 1976, med historie, psykologi og engelsk i fagkretsen. Han var byarkivar i Bergen 1979-2016 og er nå pensjonist. Han har hatt verv i ledelsen for Landslaget for Lokal- og Privatarkiv, Stiftelsen Asta, Lokalhistorisk Arkiv i Bergen, ABM-utvikling, ICA/SMA (International Congress on Archives/Section of Municipal Archives), Den norske komiteen for Verdens Dokumentarv (MOW) kulturbyprosjektet Evidence!, samt diverse komiteer og utvalg.

Torkel Thime er cand. philol. fra Universitetet i Bergen, førstearkivar ved Arkivverket, seksjon for Arkiv- og IT-utvikling. Styremedlem gjennom flere år i Arkivarforeningen og Forskerforbundet ved Arkivverket. Leder av «European Oil and Gas Archives Network» 2009-2016.

